

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ТОРГІВЛІ»**

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ПОЛІТОЛОГІЯ

ПРАКТИКУМ

Полтава 2012

АВТОРИ-УКЛАДАЧІ:

О.О. Нестуля, д.і.н., професор, завідувач кафедри філософії та політології ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Н.І. Гончаренко, к.і.н., доцент кафедри філософії та політології ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

О.В. Карпова, асистент кафедри філософії та політології ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

В.В. Карманенко, асистент кафедри філософії та політології ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рецензенти: **С.М. Варв'янський**, д.філос.н., професор кафедри філософії та
політології ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»

П.Г. Радько, к.і.н., доцент кафедри політекономії Полтавського
національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри філософії та
політології 13 грудня 2011 р., протокол № 5*

О.О. Нестуля, Н.І. Гончаренко, О.В. Карпова, В.В. Карманенко Політологія.
Практикум. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2012. – с.

Відповідальні за зміст навчально-методичного
видання автори, рецензенти та завідувач кафедри
філософії та політології **О.О. Нестуля**

Повне чи часткове відтворення, тиражування,
передрук та розповсюдження даної розробки без
дозволу ВНЗ Укоопспілки «Полтавський універ-
ситет економіки і торгівлі» **ЗАБОРОНЕНО**

© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі», 2012 р.

ЗМІСТ

Вступ	5
Тематичний план курсу	6
Методичні рекомендації до вивчення курсу	7

Модуль 1. Базові засади політології. Основні політичні інститути

<i>Тема 1.</i> Політологія як наука	10
<i>Тема 2.</i> Етапи розвитку світової політичної думки.....	19
<i>Тема 3.</i> Політична думка України.....	30
<i>Тема 4.</i> Політична влада та владні відносини.....	40
<i>Тема 5.</i> Політична система суспільства.....	50
<i>Тема 6.</i> Держава – основна ланка політичної системи	59
<i>Тема 7.</i> Політичні режими	69
<i>Тема 8.</i> Політичні партії та партійні системи	79
<i>Тема 9.</i> Виборчі системи	88

Модуль 2. Політика і суспільство

<i>Тема 10.</i> Громадські організації та рухи	99
<i>Тема 11.</i> Громадянське суспільство.....	106
<i>Тема 12.</i> Особа як суб’єкт політики.....	114
<i>Тема 13.</i> Політична свідомість та політична культура.....	124
<i>Тема 14.</i> Соціальна та національна політика.....	135
<i>Тема 15.</i> Суспільно-політичні доктрини та течії сучасності	144
<i>Тема 16.</i> Міжнародні відносини та міжнародна політика.....	154
<i>Тема 17.</i> Політичний менеджмент та політичний маркетинг	166
Перелік основної та додаткової навчально-методичної літератури	173
Теоретичні питання до модульної контрольної роботи 1	176
Теоретичні питання до модульної контрольної роботи 2	177
Питання до підсумкового контролю (іспиту).....	178

РЕЗУЛЬТАТИ

виконання студентом індивідуальних робіт з курсу «Політологія»

№	ТЕМА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ	Оцінка (кількість балів, max = 3 б)
<i>Модуль 1. Базові засади політології. Основні політичні інститути</i>		
1	Політологія як наука	
2	Етапи розвитку світової політичної думки	
3	Політична думка України	
4	Політична влада та владні відносини	
5	Політична система суспільства	
6	Держава – основна ланка політичної системи	
7	Політичні режими	
8	Політичні партії та партійні системи	
9	Вибірчі системи	
<i>Модуль 2. Політика і суспільство</i>		
10	Громадські організації та рухи	
11	Громадянське суспільство	
12	Особа як суб'єкт політики	
13	Політична свідомість та політична культура	
14	Соціальна та національна політика	
15	Суспільно-політичні доктрини та течії сучасності.	
16	Міжнародні відносини та міжнародна політика	
17	Політичний менеджмент та політичний маркетинг	
Підсумок (загальна кількість балів)		

ВСТУП

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується зростаючою роллю політики. Саме політика є тією сферою життя суспільства, де концентрується та осмислюється всі найважливіші його проблеми, де вони співвідносяться з інтересами класів та соціальних груп, де приймаються рішення щодо їх вирішення. Сьогодні до політики залучені всі чи майже всі, навіть ті, хто нею ніколи не займався і не думав займатись. За цих умов посилюється необхідність розширення знань про політику, вивчення закономірностей політичного життя, що становить суть політичної науки.

Політичні знання потрібні кожній людині, незалежно від її професійної належності, оскільки живучі в суспільстві, вона обов'язково взаємодіє з державою, іншими політичними інститутами. Політологія допомагає формувати політичну культуру суспільства, створювати громадянське суспільство, надзвичайно необхідне для забезпечення прав і свобод його членів. Політична освіта – один з основних способів сучасної соціалізації особистості, залучення її до демократичних цінностей. Вивчення політології допомагає громадянину вірно оцінити суспільний устрій, усвідомити свої права та обов'язки як члена суспільства та держави. Головне її призначення – навчити людину адекватно орієнтуватися в складному й суперечливому сучасному світі, виражати і захищати свої інтереси, поважаючи інтереси і права інших людей, колективно вирішувати спільні проблеми.

Враховуючи особливе суспільне значення, ЮНЕСКО ще в 1948 р. рекомендував її для вивчення у вищих навчальних закладах країн світу. В Україні політологія включена до переліку нормативних дисциплін гуманітарного циклу.

Метою курсу політології є створення цілісної системи знань про політичну сферу суспільного організму. Досягненню цієї мети слугує виконання наступних **завдань**: вивчення історії розвитку світової та вітчизняної політичної думки, структури та функцій політичної системи суспільства, сутності владних інститутів, з'ясування ролі та місця держави, політичних партій, громадських організацій в політичній системі, визначення форм участі соціальних суб'єктів у політичному процесі, процедур вироблення та прийняття політичних рішень.

В результаті вивчення курсу політології студент **повинен знати**: об'єкт, предмет, методи та функції політології, сутність політичної сфери життя суспільства, основні закономірності її функціонування та розвитку, особливості держави як політичного інституту, її структуру та основні функції, функції та типи політичних партій та партійних систем, основні політичні течії сучасності, взаємозв'язок між внутрішньою та зовнішньою політикою; **повинен вміти**: виділяти теоретичні та прикладні компоненти політичного знання, робити аналіз соціально-політичної ситуації в країні й світі, самостійно орієнтуватися в політичному житті, застосовувати на практиці отримані знання як учаснику політичного процесу.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

№ п/п	Назва теми	Кількість годин за видами занять				
		Разом	аудиторні		позааудиторні	
			лекції	семінари	індивідуально-консультативна робота	самостійна робота
Модуль 1. Базові засади політології. Основні політичні інститути						
1	Політологія як наука	6	2	2	–	2
2	Етапи розвитку світової політичної думки	6	–	2	–	4
3	Політична думка України	6	–	–	2	4
4	Політична влада та владні відносини	4	2	–	–	2
5	Політична система суспільства	6	2	2	–	2
6	Держава – основна ланка політичної системи	6	2	2	–	2
7	Політичні режими	8	2	–	2	4
8	Політичні партії та партійні режими	6	2	2	–	2
9	Виборчі системи	8	2	–	2	4
Модуль 2. Політика та суспільство						
10	Громадські організації та рухи	6	–	–	2	4
11	Громадянське суспільство	6	–	–	2	4
12	Особа як суб'єкт політики	8	2	2	–	4
13	Політична свідомість та політична культура	6	2	–	–	4
14	Соціальна та національна політика	6	–	–	2	4
15	Суспільно-політичні доктрини та течії сучасності	8	2	2	–	4
16	Міжнародні відносини та міжнародна політика	6	–	2	–	4
17	Політичний менеджмент та політичний маркетинг	6	–	–	2	4
Разом		108	20	16	14	58

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Загальні положення

Починаючи вивчення курсу «Політологія», студенти повинні звернути увагу на те, що він складається з двох модулів, теми яких логічно пов'язані між собою.

Зміст *першого модулю* складають проблеми суті політології як науки, її категоріального апарату, методів наукового пізнання політичних процесів, історії виникнення та розвитку науки про політику. До першого модулю входять також теми, в яких розкриваються суть політичної та державної влади, особливості та функції політичної системи суспільства, з'ясовуються роль і місце в ній держави, політичних партій та громадських організацій.

Другий модуль охоплює теми, зміст яких полягає у визначенні засад громадянського суспільства, його взаємозв'язків з державою, основних напрямків соціальної та національної політики, ролі особи в політичному житті суспільства, суті політичної свідомості та політичної культури, особливостей та характерних рис основних ідеологічних систем сучасного світу.

Отже, завдяки виділенню таких модулів навчальний матеріал поділяється на відносно рівні частини, що полегшує його засвоєння та робить більш ефективним контроль з боку викладача самостійної роботи студентів над курсом. Кожний вид Вашої навчальної діяльності оцінюється, на основі чого буде визначено Ваш рейтинг. Така організація навчального процесу має сприяти Вашій постійній систематичній копійчій роботі, виникненню бажання отримати найкращі результати в навчанні.

Яким же чином Вам слід працювати над опануванням навчального матеріалу курсу «Політологія»? В першу чергу, така робота повинна починатися з уважного прослуховування та конспектування лекцій, що читаються викладачами. Такий конспект допоможе Вам зорієнтуватися в основних проблемах теми, акцентувати увагу на головних питаннях. Однак для засвоєння теоретичного матеріалу опрацювання лише конспекту лекцій недостатньо. До того ж, враховуючи досить обмежену кількість аудиторних годин, а також визначений в сучасних умовах курс на збільшення самостійної роботи студентів, індивідуалізацію навчального процесу, передбачено, що певна частина семінарських занять не буде дублювати теми лекцій. Отже, до таких семінарських занять необхідно готуватись самостійно. Така підготовка вимагає звернення до основної та додаткової літератури, перелік якої подається до кожного плану семінарського заняття. Найкраще, якщо Ви не обмежитесь лише одним підручником, а ознайомитесь з викладом навчального матеріалу у різних джерелах, в тому числі і в монографічній літературі та наукових статтях.

Після опрацювання кожної теми курсу, Ви повинні переконатися у тому, що навчальний матеріал дійсно засвоєно. Зробити це Ви зможете за допомогою питань, завдань, тестів, які розроблені не тільки до тих тем, що розглядаються на семінарських

заняттях, але й до тих, які вивчаються Вами самостійно. Перевірка отриманих знань має починатись з роботи над основними категоріями теми. Для цього Вам пропонується перелік понять та їх визначення, які подані у випадковому порядку. Ваше завдання полягає в тому, щоб їх «попарувати», тобто до кожного терміну підібрати визначення та порівнюючи їх з іншими, часом близькими за значеннями, глибше вникнути в їх суть, з'ясувати, чому саме вони розкривають зміст понять. Таким чином, Ви осмислено їх запам'ятовуєте. Робота над категоріальним апаратом полягає і у пошуку Вами визначень до тих чи інших понять.

Перевірити засвоєння навчального матеріалу допоможуть і питання-тести. Одні з таких тестів є найпростішими, коли мова йде про вибір з декількох можливих лише однієї вірної відповіді. Інші – дещо складніші: у цьому випадку правильна відповідь охоплює не один, а декілька пунктів. У цих вправах може йтися про сукупність ознак якогось явища, структурні компоненти певної системи тощо.

Подальша робота над вивченням теми передбачає відповіді на питання для повторення, які дозволяють відтворити зміст проблеми, що розглядається.

Особливе значення мають завдання, спрямовані на творче осмислення та застосування на практиці набутих знань. Це – логічні завдання та проблемні питання. Вони потребують аналітичного мислення, використання знань і навичок, отриманих при вивченні суміжних наук, зокрема, соціології, ширших розмірковувань і, відповідно, широкого викладу. Їх результати у більшості випадків будуть використані для обговорення на семінарських заняттях.

Отже, якщо Ви будете систематично і ґрунтовно опрацьовувати кожен тему курсу, брати активну участь в обговоренні питань семінарського заняття, виконувати домашні навчальні завдання, працювати над підготовкою рефератів, презентацій чи студентських наукових робіт, розробкою ділових ігор – це забезпечить Вам можливість отримати високий підсумковий результат.

***Бажаємо успіху
у вивченні політології!***

МОДУЛЬ І.

БАЗОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТОЛОГІЇ. ОСНОВНІ ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ.

ПОЛІТОЛОГІЯ ЯК НАУКА

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Політика як соціальне явище. Роль політики у суспільному житті. Суб'єкти політики.
2. Предмет політології. Основні проблеми, що вивчаються політологією.
3. Методи, категорії та закономірності політології.
4. Функції науки про політику та її місце в системі суспільствознавчих наук.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Політична сфера суспільства та особливості політичного життя.
2. Взаємодія політики та економіки.
3. Політика та мораль.
4. М.Вебер про політику як покликання та професію.
5. Оновлення українського суспільства та актуальні проблеми політичної науки.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Політична сфера.*
2. *Політичний процес.*
3. *Предмет політології.*
4. *Суб'єкти політики.*

1. взаємодія в політичному процесі великих та малих соціальних груп, об'єднань громадян, окремих індивідів; соціально-політичні інститути та організації.
2. особистість, організація чи суспільна група, яка здатна створити політику, тобто постійно і відносно самостійно брати участь у політичному житті відповідно до своїх інтересів, впливати на становище та поведінку інших, спричиняючи своїми діями важливі зміни в політичних відносинах.
3. це соціуми, а також створені ними установи, організації, чия активна практична діяльність спрямована на перетворення політичної та інших сфер життєдіяльності людини як відповідних об'єктів політики.
4. функціональна характеристика політичної системи, зміст якої визначено виконанням суб'єктами політики своїх специфічних ролей і функцій.
5. сукупність суб'єктів, які беруть участь у політичному житті суспільства (органи державного правління, законодавчі, судові органи, політичні партії, рухи, фронти тощо).

№ терміну	1	2	3	4
№ дефініції				

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Політологія _____

Політика _____

Влада _____

Закони політології _____

Функції політології _____

Методи політології _____

Завдання 3.

Класифікуйте політику за видами. Розкрийте їх зміст.

Завдання 7.

Зобразіть схематично структуру політики. Поясніть основні структурні компоненти та їх взаємозв'язок.

Завдання 8.

Проаналізуйте основні концепції політики. Якій з них Ви віддаєте перевагу? Чому?

Завдання 9.

Чим пояснюється необхідність вивчення політології та політологічних досліджень в сучасній Україні?

Завдання 10.

Прочитайте уривок з праці Ж. Бодена «Вступ до політології». Висловіть свою точку зору на предмет вивчення політології.

Боден Ж. Вступ до політології

Розділ III. Проблема предмета дослідження

Ця проблема набуває вирішального значення, коли французька політологія визначає свої претензії на статус самостійної науки.

Відповіді на питання про предмет цієї науки відрізняються, оскільки одна частина вчених вважає, що предметом політології «скоріше» є вивчення держави, інші ж визначають її предметом «скоріше» вивчення влади.

1. Наука про державу

Політична наука традиційно співвідноситься з вивченням держави («наука про державу»):

- таке тлумачення терміна пов'язане насамперед з етимологією слова «політика»; адже слово «polis» означає «місто», що вказує на просторові межі громадської діяльності;
- тлумачення політології як науки про державу зумовлене історично, масовим характером явища: філософ Анрі Лефевр з цього приводу говорить про «спосіб державного будівництва» як про свідчення того, що держава є загальносвітовим явищем; адже центральне місце і в західних суспільствах, і в суспільствах комуністичного спрямування, і в суспільствах, які знаходяться на шляху розвитку, займає проблема держави;
- наука про державу охоплює також вивчення інституцій, які є її очевидною складовою частиною: комплекс урядових установ, представницькі інституції, органи управління, державні та змішані підприємства;
- особливого значення наука про державу надає вивченню політичної діяльності, зокрема примусу.

2. Наука про владу

У наш час домінує тенденція співвідносити політичну науку з наукою про владу, оскільки держава є одним із засобів здійснення влади в суспільстві:

- ця концепція спирається на факт загального значення: навіть не знаючи типу держави, можна говорити, що будь-якому суспільству відомі такі явища, як панування, вплив, які зумовлені нерівномірним розподілом економічних, політичних чи символічних ресурсів;
- крім того, ця концепція дозволяє назвати серед цілей політичної науки чималий ряд інституцій, які знаходяться «на периферії» державної влади, хоч вони й сприяють регулюванню соціального порядку, — партії, профспілки, система символів, ідеологічні системи, громадська думка тощо.

На думку американського політолога Роберта Даля «політична система — це нескінченне переплетення стосунків між людьми, яке передбачає значні заходи влади, домінування, авторитет». Така широка інтерпретація предмета політичної науки не беззаперечна. Дійсно, нелегко відрізнити, наприклад, «політичне» від «соціального»:

- або політична наука досліджує насамперед владні центри, безпосередньо або опосередковано пов'язані з виконанням функцій держави, тоді маємо справу з так званим «державознавським» підходом;
- або ж політична наука поширюється на всі явища, пов'язані з владою, але тоді є ризик втратити з поля зору специфіку політики і зіткнутися з традиційними предметами загальної соціології (соціологія сім'ї, школи тощо).

Зовсім не обов'язково, щоб будь-які примусові соціальні стосунки автоматично кваліфікувалися як політичні, як тільки вони починають потребувати «значних заходів домінування». Адже не можна розглядати як поняття суто політичне авторитет батька для дітей, вчителя для учнів, керівника підприємства для його працівників.

І в цьому питанні Макс Вебер пропонує непогану альтернативу, вказуючи, що політична влада:

- користується «монополією законного примусу» на всій спільній території, а не замінює один чи кілька місцевих органів;
- призначена для мирного врегулювання розбіжностей «сузір'я інтересів», які можуть виявитися на всій спільній території.

3. Скромна наука

Значні труднощі, які виникають на шляху визначення знань, що складають політичну науку, спонукають до обережності та скромності:

- політологія повинна лишатися проблемною наукою: настирливе прагнення «побудувати предмет» може відвернути її від свого основного призначення — досліджувати численні проблеми, які виникають внаслідок поєднання різних інтересів у межах даної території;
- політологія повинна лишатися скромною та зважати на те, що теорії, які пояснюють різні явища і здаються добре обґрунтованими, можуть виявитися в підсумку лише більш-менш прийнятними щодо того чи іншого об'єкта, який характеризується особливою нестійкістю та мінливістю;
- політологія повинна лишатися терпимою і визнавати за іншими науками (соціологією, етнологією, психологією, історією тощо) рівні можливості в поясненні проблем політики.

Джерело: Боден Жан. Вступ до політології. – К.: Основи, 1995. – 174 с.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

1. Зміст політичного знання включає:

- сукупність політичних процесів;
- сукупність політичних інститутів;
- закони, категорії та принципи політичної реальності;
- політичні події та явища.

2. У структуру політичної науки входять:

- партологія;
- теорія міжнародних відносин;
- онтологія;
- кратологія.

3. Термін «політологія» не означає:

- теорія політики;
- політична теорія;
- політична соціологія;
- політична наука.

4. Інституційний підхід до дослідження політики орієнтує на вивчення:

- функціонування політичної системи;
- політична діяльність людей;
- політичну поведінку індивідів;
- інститутів, за допомогою яких здійснюється політична діяльність.

5. Який метод політології орієнтується на вивчення поведінкових механізмів політичної активності індивідів?

- систематичний;
- порівняльний;
- біхевіористичний;
- антропологічний.

6. Політика – це:

- підкорення волі одних людей волі інших;
- вид суспільної діяльності з приводу боротьби за здобуття та здійснення влади;
- система управління суспільством;
- сфера суспільних відносин з приводу виробництва матеріальних благ, володіння ними, їх розподілу та обміну.

7. «Політика» в перекладі з грецької означає:

- влада народу;

- суспільний інтерес;
- державні справи;
- мистецтво управління державою;

8. В якості найбільш загального об'єкта політології можна розглядати:

- політичну сферу суспільства;
- інституційні форми політики;
- політичну свідомість та політичну культуру суспільства;
- механізми здійснення політичної влади.

9. Центральною категорією політології як науки є:

- політика;
- влада;
- держава;
- суспільство.

10. До категорій політології не належать:

- політичне лідерство;
- держава;
- суспільство;
- ідеологія;
- світогляд;
- свідомість.

11. Політологія як самостійна наука сформувалась :

- V ст. до н.е.;
- XIX ст.;
- XX ст.;
- XVI ст..

12. У ролі детермінант політики ставить територіальні, природні, фізико-кліматичні явища:

- теологічний підхід;
- неофрейдизм;
- антропологічний детермінізм;
- географічний детермінізм.

13. Світоглядно-методологічною базою політичних досліджень слугує:

- теорія політичних систем;
- політична географія;
- політична соціологія;
- політична філософія.

14. До галузей політології належать:

- соціологія політики;
- історія політичних вчень;
- новітня історія;
- психологія політики.

15. Центральним суб'єктом політичної діяльності є:

- держава;
- політична партія;
- політична система;
- нація.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Виникнення та розвиток уявлень про політику у Стародавньому Світі.
2. Середньовічне уявлення про політику.
3. Політична думка Нового часу (XVII–XIX ст.)
4. Політологічні концепції XX ст.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Зародження політичної думки у країнах Стародавнього Сходу.
2. Політичні погляди Ф. Аквінського.
3. Епоха Відродження: суть та вплив на розвиток політичної думки.
4. Соціально-політичний утопічний роман (Т. Мор, Т. Кампанелла).
5. Значення концепції природного права та суспільного договору для розвитку політичної теорії та практики.
6. Вплив політичних поглядів просвітників на розвиток суспільних процесів.
7. Вклад М. Вебера у світову політичну думку.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Автократія*
2. *Антропоцентризм*
3. *Біхевіоризм*
4. *Бюрократія*
5. *Гуманізм*
6. *Демократія*
7. *Догматизм*
8. *Етатизм*
9. *Патерналізм*
10. *Плюралізм*

1. форма політичного режиму держави, де вища державна влада належить одному суб'єктові, що є джерелом і носієм суверенітету державної влади. Такі форми держави характеризуються міцною централізованою владою, при яких місцеві органи є лише виконавцями волі вищих органів.
2. адміністративна система організації, що складається з ряду офіційних осіб, посади і пости яких утворюють ієрархію і які розрізняються формальними правами і обов'язками, що визначають їх дії і відповідальність.

3. влада народу, народовладдя, що виходить з організації та функціонування державної влади на засадах визнання народу її джерелом і носієм. Ґрунтується на прагненні забезпечити справедливість, рівність і добробут усіх при розв'язанні проблем і питань суспільного врядування.
4. різновидність телеології, філософське вчення, за яким людина є центром Всесвіту і метою всіх подій, які в ньому відбуваються, що вона створена Богом «за своїм образом і подобою». Антропоцентризм — це принцип, відповідно до якого людина є завершенням еволюції світобудови. Сам термін був вперше вжитий в добу Відродження. Суть його полягає в тому, що центр Всесвіту переноситься від проблем світобачення до конкретних проблем людини.
5. філософський підхід, що в теоретико-світоглядний спосіб поєднує вчення про людину, як визначальну мету і вищу цінність суспільства.
6. одностороннє, схематичне мислення, яке оперує догмами (основні положення, що їх слід сприймати як незаперечну істину за будь-яких обставин.), здійснюючи аналіз і оцінку теоретичних і практичних проблем без урахування конкретної реальності.
7. напрям політичної думки, який розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку. В деяких країнах (наприклад, у Туреччині) цей термін позначав офіційну державну політику.
8. один з напрямів психології, що зводить поведінку людей до механічних, машиноподібних актів у відповідь на зовнішні подразнення. Як «наука про поведінку» біхевіоризм прийшов на зміну емпіричній психології у ХХ ст. Новий напрямок намагався побудувати психологію не на ідеалістичній, а на матеріалістичній основі.
9. принцип етики, що став і принципом моралі, основою якого є переконання в безмежних можливостях, здатності до вдосконалення людини, вимога свободи і захисту її гідності, визнання права людини на щастя, проголошення задоволення її потреб та інтересів кінцевою метою суспільства.
10. система моральних норм, яка передбачає покровительство, опікунство і відповідні очікування щодо поведінки людей різних соціальних станів.
11. патронажне ставлення держави до своїх громадян, переконання в тому, що держава, уряд повинні турбуватися про громадян, забезпечувати задоволення їх потреб за державний рахунок, приймати на себе всі турботи стосовно благополуччя громадян.
12. філософське вчення, згідно з яким існує кілька незалежних початків буття чи основ знання; характеристика політичної системи суспільства, за якої соціальні групи мають можливість висловлювати власні позиції через своїх представників у політичних і громадських організаціях. Плюралізм передбачає різні позиції, погляди, що відображають розмаїтість інтересів у суспільстві.

№ терміну	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
№ дефініції										

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Даосизм _____

Олігархія _____

Охлократія

Макіавеллізм

Політична еліта

Рабовласницька демократія**Завдання 3.**

Прочитавши коротку характеристику вкладу того чи іншого мислителя у розвиток політичної думки, з'ясуйте про кого йде мова.

Представники	Характеристика
	Розвинув патріархальну концепцію держави, виступав за аристократичну форму правління
	Стверджував, що людина – частка природи, а тому знаходить своє щастя в єдності з природою. Вважається першим анархістом.
	Вважав, що держава повинна ліквідувати розпученість народу встановлювати певні еталони в думках і діях усіх громадян.
	Першим заклав основи договірної концепції походження держави.
	Розглядав політику як найважливіше мистецтво, завданням якого є забезпечення інтересів громадян.
	На його думку, держава виникла природним шляхом, для задоволення природних потреб громадян.
	Виступав на захист віротерпимості та сильну владу, яка б поважала закон, захищала свободу совісті громадян.
	Стверджували, що доля людини визначається не її знатним походженням, конфесійним статусом. а виключно її активністю, доблестю і благородством.
	Вважав, що люди первинно знаходилися у природному стані. де сила та могутність окремого індивіда складала сутність його природного

	права. Перехід до громадянського стану мислитель пов'язував з укладанням суспільного договору.
	Стверджував, що спочатку всі люди були рівними, але егоїзм сприяв виникненню стану «війни всіх проти всіх»
	Запропонував класичну теорію розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову, де одна влада стримує іншу. Розглядав це як необхідну умову політичної свободи.
	Вважав шкідливим існування в державі асоціативних утворень (партій громадських організацій, церкви). бо вони перешкоджають висловленню громадянами «головної загальної волі».

Завдання 4.

Визначте особливості та характерні риси основних етапів світової політичної думки.

Основні етапи	Представники	Особливості та характерні риси
<i>Стародавній Схід</i>		
<i>Античність</i>		
<i>Середньовіччя</i>		
<i>Відродження та Просвітництво</i>		
<i>Новий час</i>		
<i>Новітній період</i>		

Завдання 5.

В чому полягають заслуги Н. Макіавеллі перед політичною наукою?

Завдання 6.

Сформулюйте суть політико-філософських концепцій епохи Просвітництва.

Назва концепції	Суть концепції
<i>Природних прав людини</i>	
<i>Суспільного договору</i>	
<i>Народного суверенітету</i>	
<i>Розподілу влад</i>	
<i>Правової держави</i>	

Завдання 7.

З'ясуйте зміст та значення теорії розподілу влад Ш.Л. Монтеск'є для сучасності.

Завдання 8.

Зробіть порівняльний аналіз політичних вчень епохи Середньовіччя.

<i>Представники/ Критерії</i>	<i>А. Блаженний</i>	<i>Ф. Аквінський</i>	<i>М. Падуанський</i>
-----------------------------------	---------------------	----------------------	-----------------------

<i>Державний устрій</i>			
<i>Суспільний устрій</i>			
<i>Місце релігії</i>			

Завдання 9.

Розкрийте зміст та значення теорії еліт Г. Моски, та В. Парето.

Завдання 10.

Проаналізуйте уривки з творів Платона та Арістотеля. Порівняйте їхні погляди на ідеальну державу та досконалу політію.

ПЛАТОН «ДЕРЖАВА»

Книга Четверта

Модель ідеальної держави (утопія)

Чотири чесноти ідеальної держави

- Ясно, що вона мудра, мужня, розсудлива і справедлива. [...]
- Значить, держава, заснована згідно з природою, цілком була б мудрою завдяки зовсім невеликій частині населення, котра стоїть на чолі і управляє, та її знанню. І очевидно, від природи дуже в малій кількості зустрічаються люди, які підходять, щоб володіти цим знанням, котре одне лише з усіх інших видів знання заслуговує 24ол'я мудрості.
- Ти цілком правий. [...]

Щось подібне до порядку — ось що таке розсудливість; це влада над певними задоволеннями і забаганками — адже так стверджують, приводячи вираз «подолати самого себе», вже й не знаю яким це чином. І про багато іншого в цьому ж сенсі кажуть, що це — сліди розсудливості. Чи не так?

- Саме так.
- Хіба це не смішно: «подолати самого себе»? [...]
- Це не так, як з мужністю чи мудрістю: ті, будучи присутніми в якійсь одній частині держави, роблять усю державу відповідно мужньою, чи мудрою: вона пронизує на свій лад геть усе цілком; користуючись усіма своїми струнами, вона змушує й ті, що слабко натягнуті, й ті, що сильно, і середні звучати узгоджено між собою, якщо завгодно, за допомогою розуму, а то й силою чи, зрештою, числом і багатством і всім тому подібним, так що ми з повним правом могли б сказати, що ця ось узгодженість і є розсудливість, 25олакше кажучи, природна співзвучність гіршого й кращого у питанні про те, чому належить правити і в державі, і в кожній окремій людині. [...]

Платон. Собрание починений: В 4 т. – М., 1993. – Т. 3

АРИСТОТЕЛЬ «ПОЛІТИКА»

Про види державного устрою із загальною назвою «політія»

Державний устрій під загальною назвою «політія» – це певне поєднання із складників демократії та олігархії. Звідси: державний устрій, що схиляється до демократії, зазвичай вважається політією, а той, що схиляється до олігархії, – аристократичний; останній характеризується тим, що, видається, при ньому управляють заможні й знатні.

Досконалою політією буде та, за якої управління здійснюють найкращі мужі і найкращі закони; неправильними ж формами вважаємо ті, де відсутня покірність (властям), а правильними вважаємо закони, котрим коряться. А ще правильними законами взагалі вважаються ті, які віддають перевагу чеснотам. [Зазначимо однак, що] при олігархії перевагу віддають статкам, при демократії ж — свободі. Ось чому вони не вважаються хорошими в абсолютному розумінні.

Державний устрій із загальною назвою «політія» відмінний від аристократії на 25оліції 25с своїми складниками: у 25оліції наявні ознаки демократії та олігархії; а втім, 25оліції 25сті незначні між нею й аристократією — мова про той її вид, що поєднує в собі складники олігархії, демократії та власне аристократії.

Найкраще поєднання в 25оліції із складників олігархії та демократії, оскільки, беручи їх з одного й другого виду, виникає певне середнє; і якою мірою це стосується їхньої діяльності та якою мірою (стосується) утворення державних інституцій; наприклад, при всякому олігархічному устрої обираються тільки заможні, при всякій демократії — тільки бідняки. У 25оліції ж — громадяни із середніми статками.

Мета досконалого поєднання складників (у 25оліції) — усунення крайнощів демократії та олігархії, завдяки чому з'являються умови для процвітання. І справді, в ній, немов у добре поєднаній суміші, не проявляється якихось загострень.

- *верховенство духовної влади над державною;*
- *божественне походження влади;*
- *відповідальність влади перед народом.*

9. Ф. Аквінський вважав, що народ має право на повстання проти свавілля, тому що:

- *у XIII ст. назріли об'єктивні передумови скасування феодалного ладу шляхом революції;*
- *народ взагалі має право на повстання;*
- *народ прагне скасування світової влади і встановлення певної теократії;*
- *перевищуючи владні повноваження правитель першим порушить встановленні Богом закон, і тому повстання проти нього не є злочином.*

10. Хто описав державу через протиставлення « граду земного» «граду небесному»:

- *Августин Блаженний;*
- *Ф.Аквінський;*
- *Н.Макіавеллі;*
- *Т.Мор.*

11. Постулат «Для досягнення мети володар має право використовувати будь-які засоби» обґрунтував у своєму трактаті:

- *Т.Мор;*
- *Дж. Локк;*
- *Н.Макіавеллі;*
- *Лев IX.*

12. Хто з названих мислителів відстоював ідею відокремлення політики від релігії та моралі:

- *Ж. Боден;*
- *Дж. Локк;*
- *Ж.Ж. Руссо;*
- *Н.Макіавеллі.*

13. Підставою для укладення суспільної угоди між правителем і народом Т.Гоббс вважав:

- *зовнішню небезпеку;*
- *встановлення порядку, який би унеможлиблював криваві конфлікти між членами суспільства;*
- *необхідність справедливо розподілити суспільний продукт.*

14. Ідея народного суверенітету вперше сформульована у творах:

- *Ж.Ж.Руссо;*
- *Дж. Локка;*
- *Ж. Бодена;*
- *І. Канта.*

15. Згідно марксизму перехід до комуністичного люду можливий шляхом:

- *перемоги пролетарської революції та встановлення довічної диктатури пролетаріату;*
- *перемоги пролетарської революції та встановлення диктатури пролетаріату як перехідної тимчасової форми влади;*
- *шляхом класової співпраці буржуазії пролетаріату;*
- *шляхом скасування всіх політичних інститутів і об'єднань .*

16. Хто із соціологів сформулював «Залізний закон олігархії»:

- *В. Парето;*
- *Б. Дюркгейм;*
- *Р. Міхельс;*

– Ч. Мілз.

17. Проблеми демократії присвячені праці:

- Л. Гумпловича;
- А. де Токвіля ;
- А. Шопенгауерс;
- Г. Алмонда;

18. Для політичних поглядів італійського відродження властивий був:

- теоцентризм
- шовінізм
- антропоцентризм
- атеїзм

19. Хто з перерахованих науковців є автором органічної концепції:

- К. Маркс;
- Г. Спенсер;
- Д. Істон;
- І. Кант.

20. Ідею про те, що всі політичні інститути, і перш за все держава, мають бути скасовані, теоретично обґрунтовує:

- марксизм;
- соціал-дарвінізм;
- соціал-демократія;
- анархізм.

ПОЛІТИЧНА ДУМКА УКРАЇНИ

Ця тема робочою програмою з політології визначена як така, що вивчається студентами самостійно. Для того, щоб встановити, наскільки добре Ви засвоїли навчальний матеріал, Вам необхідно виконати індивідуальні домашні завдання. Тільки за цієї умови буде відбуватись зарахування даної теми.

Вивчення теми пропонується організувати за таким планом:

1. Політична думка за часів Київської Русі та Польсько-Литовської держави.
2. Українська політична думка XVI–XVIII ст.
3. Політична думка України в XIX–XX ст.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Автономія*
 2. *Імперіалізм*
 3. *Віче*
 4. *Конституціоналізм*
 5. *Місьцеве самоврядування*
 6. *Магдебурзьке право*
1. право самостійного здійснення державної влади чи управління, надане якійсь частині держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом або конституцією. Автономія означає право якого-небудь національно-територіального утворення (наприклад, області) самостійно здійснювати внутрішнє управління. Автономія може базуватися на культурній чи етнічній відмінності — і часто веде до наступної незалежності.
 2. одна з найбільш поширених правових систем міського самоврядування у Центральній Європі у середні віки.
 3. середньовічне міське право, за яким міста звільнялися від управління і суду великих земельних власників та створювали органи місцевого самоуправління. Воно закріплювало права міських станів -купців, міщан, ремісників, було юридичним виявом успіхів міського населення в боротьбі проти феодалів. Виникло в 13 ст. у м. Магдебурзі (звідси й назва, тепер ФРН,) М. п. встановлювало порядок виборів і функції органів міського самоврядування, суду, купецьких об'єднань, цехів, регулювало питання торгівлі, опіки, спадкування, визначало покарання за різні види злочинів тощо.
 4. загальні збори громадян міст Київської Русі для розгляду громадських справ.
 5. державна політика, спрямована на завоювання територій, колоній, або встановлення політичного й економічного контролю над іншими державами. Термін

використовується для характеристики політики країн, що володіють колоніями або домінують над іншими країнами — незалежно від того, чи називають вони себе імперіями.

6. політико-правовий принцип, що визначає взаємовідносини держави і громадянського суспільства на основі розподілу влад та обмеження їх конституцією, а також на основі гарантій прав і свобод особи.
7. це практика реалізації принципів і норм, що отримали закріплення в чинній конституції, конституційному законодавстві.
8. право та спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права й які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Формами місцевого самоврядування також є збори громадян, референдуми або будь-які інші форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4	5	6
<i>№ дефініції</i>						

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Націоналізм _____

Панславізм _____

Сепаратизм _____

Шовінізм _____

Соборність України _____

Завдання 3.

Визначте особливості та характерні риси основних етапів української політичної думки.

Основні етапи	Представники	Особливості та характерні риси
<i>Київська Русь</i>		
<i>Польсько-литовський період</i>		
<i>Козацько-гетьманська доба</i>		
<i>XIX ст.</i>		
<i>XX ст.</i>		

Завдання 4.

Охарактеризуйте основні політичні ідеї доби Київської Русі.

Завдання 8.

З'ясуйте відмінності у поглядах на майбутнє України М. Драгоманов та М. Міхновського.

<i>Критерії</i>	<i>М. Драгоманов</i>	<i>М. Міхновський</i>
<i>Форма державного правління</i>		
<i>Форма міждержавного об'єднання</i>		
<i>Національна ідея</i>		
<i>Ставлення до власності</i>		
<i>Ієрархія цінностей</i>		

Завдання 9. Українські вчені та політичні діячі були представниками різних напрямків української політичної думки кінця XIX – I половини XX ст. Назвіть ці напрями, внесіть у таблицю.

<i>Представники</i>	<i>Напрями політичної думки</i>
<i>М. Грушевський</i>	
<i>М. Драгоманов, Б. Кістяківський</i>	
<i>В. Винниченко, М. Хвильовий, М. Скрипник</i>	
<i>В. Липинський, С. Томашівський</i>	
<i>М. Міхновський, Д. Донцов</i>	

Завдання 10.

Прочитавши короткий виклад ідей того чи іншого представника політичної думки України, з'ясуйте, про кого йде мова.

<i>Представники</i>	<i>Характеристика</i>
	Створив теорію освіченого абсолютизму. Визначав пріоритетність світської влади над церковною.
	Вважав, що суть держави полягає у правах, якими наділені громадяни. у правовому статусі особи

	Акцентував увагу не на класових, а на загальнолюдських цінностях. Соціалізм має спиратися на широке самоврядування общин-повітів і країв.
	Підкреслював значення природних умов для національного самовизначення. Вказував на необхідність надання певних автономних прав анклавам національних меншин.
	Він стверджував, що тривкими можуть бути стосунки, засновані на взаємовигоді. Суверенність і самобутність одного народу не повинні зачіпати іншого.
	Пропонує свій варіант творення соціалізму, який називав «колектократизацією». організація кооператорів продуктових, аграрних і таких ін.
	Найкращою формою державного правління вважав національно-демократичну державу в етнічних межах. Відстоював ідеї національної спільності на геополітичному ґрунті.
	Здобуття Україною державної незалежності можливе через попереднє спадкове монархічне правління, встановлення монархії в традиційній гетьманській формі.

Завдання 12.

Проаналізуйте погляди Пилипа Орлика, прочитавши уривок з його праці «Казання про владу».

ПИЛИП ОРЛИК. ВИВІД ПРАВ УКРАЇНИ

Не розводитимуся далі про історію України; моя ціль лише показати, що вона є вільним князівством і що Стани її вільно обирали гетьманів по своїй уподобі. Це факт установлений і правда загальновідома, що козацька нація і Україна були вільними. Яка така Україна увійшла зі своїм гетьманом у договір вічного миру, заключеного коло Пруту в Молдавії, де вона називається союзницею султана; яка така увійшла вона в договір з ханом татарським і в договір, який заключив гетьман Хмельницький зі шведським королем Карлом X і який можна бачити в архівах Корони Шведської.

Але найсильнішим і найнепереможнішим аргументом і доказом суверенності України є урочистий союзний договір, заключений між царем Олексієм Михайловичем, з одного боку, та гетьманом Хмельницьким і Станами України — з другого. Трактат цей уложений в 1654 р. і підписаний уповноваженими представниками. Цей, такий урочистий і докладний трактат, названий вічним, повинен був, здавалося, назавжди установити спокій, вольності й лад на Україні. Це дійсно так і було б, якби цар так само сумлінно виконав би його, як у це вірили козаки. Вони передали московському війську свої твердині і злучили свої війська з царськими задля успіху загальної справи, але царські генерали, скориставшись з довір'я названої нації, хитрощами, захопили велику кількість інших укріплень і потім почали командувати, мов би господарі в цілій країні.

Одначе козаки залишили тінь суверенності і навіть по смерті гетьмана Хмельницького цар дав у 1658 р. грамоту Станам України.

Гетьман Брюховецький, удавшись в подорож до Москви під покривкою добра для України, вчинив так, що признано царя за протектора козаків. Це була основа всіх нещастій України. Україну примушено зректися прав козацького суверенітету. Громадянство досі не знає, чи Брюховецького примушено до цього негідного кроку погрозами чи чемнішими способами. Але річ відома, що це зречення не касує ні в чому прав України, бо гетьман не міг дарувати того, що належало Станам. Дарма скаржилися козаки; на Україну вислано

- *верховенства князівської влади;*
 - *верховенства права.*
- 4. За «Руською Правдою», функції верховного суду належали:**
- *церкві;*
 - *боярській думі;*
 - *Великому князю.*
- 5. Хто з князів є автором «Повчання дітям» - настанови на мудре та справедливе князювання:**
- *Данило Галицький*
 - *Володимир Великий*
 - *Ярослав Мудрий*
 - *Володимир Мономах*
- 6. До пам'яток політичної думки Київської Русі не належать:**
- *«Повість минулих літ»*
 - *«Руська правда»*
 - *«Історія Русі»*
 - *«Слово про закон і благодать»*
- 7. С. Оріховський в праці «Польські діалоги політичні» доводив необхідність забезпечення:**
- *верховенство короля;*
 - *верховенство права;*
 - *верховенство папи;*
 - *суверенітет народу.*
- 8. Суспільний договір між народом і правителем, має ґрунтуватися на засадах:**
- *релігійних;*
 - *морально-етичних;*
 - *юридичних;*
 - *обраності правителя представницькими органами.*
- 9. Соборність церкви, за І.Вишенським, полягає в:**
- *єдності народу;*
 - *єдності мирян і духовенства на засадах православного віровчення;*
 - *єдності держави і церкви.*
- 10. Згідно з Березневими статтями Україна отримала:**
- *державний суверенітет*
 - *автономію*
 - *статус колонії*
 - *протекторат Росії*
- 11. Конституція П.Орлика мала закріпити:**
- *Політичні права громадян*
 - *верховенство права*
 - *державний суверенітет України*
 - *політичні права козаків*
- 12. Вперше принцип поділу влади було проголошено в конституційному проекті:**
- *Конституція УНР*
 - *Велика Хартія Вольностей*
 - *Декларація прав людини і громадянина*
 - *Конституція прав і свобод Війська Запорізького*
- 13. На думку М. Міхновського, право на громадянство в Українській державі мали:**
- *тільки українці*

- українці і представники етнічних груп
- українці та росіяни
- українці та представники інших етнічних груп шляхом натуралізації

14. Хто відстоював ідею національно військової диктатури:

- М. Міхновський;
- В. Липинський;
- М. Драгоманов.

15. Згідно з ідеологією українського лібералізму, основу суспільства становить:

- вільна людина
- громада
- національна держава
- нація

16. Відповідно до ідей українського лібералізму, Україна має бути:

- національною державою
- правовою державою
- автономією у складі Російської Федерації
- федеративною державою

17. Засновником теорії освіченого абсолютизму в Україні був:

- Ф.Прокопович
- П.Могила
- І.Вишенський
- Г.Сковорода

18. Хто із членів Кирило-Мефодіївського товариства був його основним ідеологом:

- Т.Шевченко
- П.Куліш
- М.Костомаров

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА ТА ВЛАДНІ ВІДНОЧИНИ

Дана тема є однією з базових у курсі політології, тому її розгляду присвячена окрема лекція. Хоча семінарського заняття з цієї теми робочою програмою не передбачено, однак студенти повинні ґрунтовно її опрацювати в процесі самостійної роботи. Використовуючи конспект лекцій та рекомендовану літературу, вивчіть основні положення даної теми за **таким планом:**

1. Концептуальні підходи до проблеми визначення влади.
2. Природа політичної влади, її джерела та методи реалізації.
3. Поняття владних відносин.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Влада.*
2. *Криза легітимності влади.*
3. *Легальність влади.*
4. *Політичні рішення*
5. *Тиранія.*
6. *Харизма.*

1. одне з основних моментів політичного процесу, змістом якого є ідеологічному вирішенні наявної проблеми і організації політичної дії, яка направлена на стабілізацію чи зміну політичної ситуації; може мати форму політичної свідомості, поглядів, традиції, закону.
2. право чи можливість підпорядковувати кого-небудь чи що-небудь своїй волі, розпоряджатися, контролювати дії кого-небудь.
3. свідомий вибір одного з не менш ніж двох можливих варіантів політичних дій. Передусє політичним діям.
4. це зниження реальної підтримки органів державної влади чи правлячого режиму в цілому, яке впливає на якісні зміни їхніх ролей і функцій.
5. політичний порядок, що спирається на законне право, підкріплене відповідними раціонально-виправданими санкціями, тоді як його моральний зміст (підтримання чи не підтримання більшістю) вважається другорядним (характерно для демократій).
6. ситуація, в якій правомірність існуючого соціального порядку піддається сумніву та відкрито висловлюється недовіра до існуючої влади.
7. в сучасному широкому використанні якісь невизначені виняткові властивості, якими наділений лідер в групі своїх прихильників, шанувальників. Властива пророкам, царям, політикам, полководцям, керівникам тощо. Зазвичай під харизмою розуміють

емоційно-психічні здібності особи, завдяки яким його оцінюють як обдарованого особливими якостями і здатного робити ефективний вплив на інших.

8. форма державної влади, яка встановлена насильницьким шляхом та заснована на одноосібному правлінні.
9. суспільний або політичний стан відсутності влади. Часто вживається в сенсі повного хаосу і безпорядку, безладдя. Теоретики та прихильники вважають цей стан політичним устроєм, в якому індивіди вільно співпрацюють як рівні.

№ терміну	1	2	3	4	5	6	7
№ дефініції							

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Політична влада _____

Легітимність влади _____

Узурпація влади _____

Ресурси влади _____

Авторитет влади _____

Політичні відносини _____

Завдання 3.

Заповніть таблицю, назвавши основні концептуальні підходи до розуміння суті політичної влади, що існують у світовій політології, та визначивши їх зміст.

управлінський штаб складається з чиновників, що призначаються керівництвом, а підлеглі вважаються членами владного об'єднання («громадянами», «товаришами»).

У такому випадку проявляють послуг на якійсь окремій особистості в силу її власних прав, а встановленим правилам, котрі якраз і визначають, хто саме і якою мірою мусить ними керуватися. Особа, яка видає розпорядження, сама підлягає при цьому певним правилам: «законові», «регламентові», якійсь абстрактній формальній нормі. Той, хто видає розпорядження, за своїм типом є «керівником», чие право на панування легітимується встановленими правилами у межах його ділової компетенції. [...] Типом чиновника тут є освічений фахівець, службові обов'язки якого визначені контрактом, із чітко фіксованою і залежною від посадового рангу... заробітною платою та пенсійним забезпеченням... Такий чиновник здійснює управлінські функції як професійну роботу, в силу ділового службового обов'язку, незважаючи ні на які особисті почуття, без сваволі і несподіванок, але насамперед — «незважаючи на особи»... Основою технічного функціонування управління тут є виробнича дисципліна. [...]

II. Традиційне панування ґрунтується на вірі у святість тих порядків і тих можновладців, які існують здавна. Найчистішим типом є патріархальне панування. Об'єднанням, у межах якого здійснюється панування, тут є спільнота; той, хто видає розпорядження, належатиме до типу «пана», штаб управління складатимуть «слуги», а підлеглі будуть «підданими». Тут підкоряються певній особі в силу її особистих достоїнств, освячених її походженням: із пієтету. Зміст наказів зумовлений традицією, грубе порушення якої з боку володарів завдало б шкоди легітимності їхнього власного панування, яка ґрунтується саме на вірі у святість традиції. Створення якихось нових законів поруч із освяченими традицією нормами тут неможливе в принципі. Фактично це відбувається «визнанням» певного положення як такого, що «здавна має силу». [...]

Внаслідок цього можна спостерігати дві досить різні форми традиційного панування.

1. Суто патріархальна структура управління: слуги перебувають у повній особистій залежності від володаря; їх рекрутують або суто патримоніальним шляхом як рабів, кріпаків, євнухів, або ж позапатримоніальним шляхом з числа [не] повністю безправних верств: фаворити, плебеї. їхнє управління має характер повністю гетерономний і гетерокефальний; вони не мають ніяких власних прав на свою посаду, але тут не існує й ніякого фахового відбору і ніяких станових привілеїв службовців: матеріальні засоби управління перебувають у повній власності господаря, від імені якого правлять. [...] Найчистішим типом цього панування є панування султанське. Такий характер мають усі справжні деспотії, де на панування дивляться, як на природне право володаря.

2. Станова структура: слуги є не особистими слугами володарів, а незалежними і, в силу свого становища, також соціально значимими особами; разом зі своєю посадою вони — через привілеї або концесії з володарем — отримують (фактично або через фіктивну легітимність) чи здобувають шляхом законної угоди (купівля, застава, оренда) певного роду невідчужуване власне право на апропріювану ними посаду, внаслідок чого їхня влада (хоч і в обмеженому обсязі) стає автокефальною та автономною, і матеріальні засоби управління перебувають тепер у їхньому розпорядженні, а не володаря. Це і є станове панування. [...] Тут цілком відсутня категорія «дисципліни». Стосунки регулюються традицією, привілеями, феодалною або патримоніальною вірністю, становою честю та «доброю волею». Таким чином, влада тут поділена між вищим володарем та апропріюваним і привілейованим управлінським штабом, і такий становий розподіл влади істотно впливає на форму управління. [...]

III. Харизматичне панування — це панування в силу відданості особі володаря та його ласці (харизмі), насамперед внаслідок її магічних здатностей, об'явлення чи героїзму, сили духу та слова. Емоційне захоплення вічно новим, небуденним, незнаним раніше є тут джерелом особистої відданості. Найчистішим типом такого панування є панування пророка, військового героя, великого демагога. Об'єднанням, у якому реалізується таке панування, буде об'єднання типу громади або почту. Типом того, хто видає накази, буде вождь. Типом

- конфлікти між законодавчою і виконавчою владою;
- криза відносин між центром та регіонами;
- втрата суспільством довіри до інститутів влади;
- перехід, трансформація суспільства від традиційної політичної системи до сучасної.

3. Під політичною владою розуміють:

- систему стійких зв'язків і процесів у суспільстві;
- область політичної динаміки;
- реальну можливість і здатність здійснити свою волю;
- сферу між особистих відносин.

4. Легітимне володарювання М. Вебер розглядає, як:

- гармонійне існування різноманітних соціальних груп;
- влада, яка спирається на насилля;
- влада, яка визнана з боку населення;
- влада, отримана в спадок.

5. Що не є обов'язковими рисами державної влади:

- наявність особливого апарату управління та примусу;
- обов'язковість її рішень;
- розповсюдження на всі територіально-адміністративні одиниці;
- наявність єдиного центру прийняття рішень.

6. До трьох гілок влади не належить:

- муніципальна влада;
- виконавча влада;
- законодавча влада;
- судова влада.

7. До функцій політичної влади не належить:

- інтегративна;
- пізнавальна;
- регулятивна;
- стабілізаційна.

8. Виконавчу владу в Україні представляє:

- парламент;
- кабінет міністрів;
- президент;
- народні депутати.

9. Вперше необхідність поділу влади обґрунтував:

- Ш.-Л. Монтеस्क'є;
- Ж. Руссо;
- Аристотеля;
- Т. Гоббс.

10. Що не є рисою політичної влади:

- поліцентричність;
- легальність;
- всезагальність;
- верховенство.

11. Синонім слова «безвладдя» є термін:

- плутократія;
- олігархія;
- анархія;

– *охлократія.*

12. Стан влади, коли вона втрачає визнання більшості народу, називається:

- *раціональністю влади;*
- *кризою легітимності влади;*
- *узурпацією влади;*
- *тиранією.*

13. За М.Вебером на вірі у виняткові здібності політичного лідера базується:

- *раціонально-легальний тип легітимності влади;*
- *харизматичний тип легітимності влади;*
- *традиційний тип легітимності влади.*

14. На вірі у святість норм, що віддавна керують життям суспільства, базується:

- *раціонально-легальний тип легітимності влади;*
- *традиційний тип легітимності влади;*
- *харизматичний тип легітимності влади.*

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА

З цієї теми робочою програмою курсу передбачено як лекція, так і семінарське заняття.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Політична система: суть, особливості.
2. Структура та функції політичної системи.
3. Типологія політичних систем.
4. Актуальні проблеми реформування політичної системи України.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Вклад американських політологів у розробку теорії політичних систем.
2. Характеристика основних компонентів політичної системи.
3. Особливості формування політичної системи України.
4. Порівняльний аналіз політичних систем (на прикладі окремих країн).

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. ЗМІ
2. Політичні норми.
3. Правові норми.
4. Система.
5. Структура політичної системи.

1. внутрішня організація, спосіб взаємозв'язку, взаємодії компонентів політичної системи.
2. система, що охоплює періодичні друковані видання, радіо-, теле-, відео-програми, кінохронікальні програми, інші форми періодичного поширення масової інформації.
3. правила поведінки суб'єктів політики, учасників політичного процесу, політичних відносин, які регулюють відносини соціальних груп, класів з державною владою, відносини між класами, участь народу, класів, соціальних груп у державній владі й житті держави.
4. взаємопов'язані елементи, відокремлені від середовища і які взаємодіють з ним, як ціле.
5. скінченна множина функціональних структурних компонентів й відношень між ними, виокремлена з середовища відповідно до певної мети в межах визначеного часового інтервалу.

Завдання 4.

Проаналізуйте основні ознаки політичної системи суспільства. Які з них є найважливішими? Чому?

Завдання 5.

Спираючись на подані в таблиці принципи класифікації, визначте типи політичних систем, які їм відповідають.

<i>Принцип класифікації</i>	<i>Типи політичної системи</i>
<i>За ступенем взаємодії з зовнішнім середовищем</i>	
<i>За політичним режимом</i>	
<i>За класовим принципом</i>	
<i>За формаційним підходом</i>	
<i>За принципом розподілу влади</i>	
<i>За характером політичної культури (За Алмондом)</i>	

Завдання 6.

Чим, на Ваш погляд, розрізняються закрита та відкрита політичні системи? Відповідь проілюструйте конкретними прикладами.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

1. **Фактором, який забезпечує стабільність і демократичність політичної системи є:**
 - концентрація влади в руках президента;
 - концентрація влади в руках прем'єр-міністра;
 - механізм стримувань та противаг;
 - централізації політичної влади.
2. **Політична система, за Д. Істоном, забезпечує:**
 - розподіл ВВП;
 - політичне управління;
 - розподіл цінностей;
 - національну інтеграцію.
3. **Головною й необхідною умовою існування демократичної політичної системи є:**
 - наявність багатопартійності;
 - обмеження в часі перебування при владі для політичних лідерів;
 - виборність органів місцевого самоврядування;
 - вибори, які гарантують реальну можливість обирати серед багатьох кандидатів.
4. **До інституційної підсистеми не входить:**
 - держава;
 - парламент;
 - політична партія;
 - церква.
5. **Яка з підсистем відноситься до політичної системи:**
 - соціальна;
 - нормативна;
 - економічна;
 - освітня.
6. **Знайдіть співвідношення між підсистемами політичної системи та їх змістом:**

нормативна		засоби й способи реалізації влади
комунікативна		форми взаємодії влади, суспільства й індивіда
функціональна		звичаї, традиції й символи влади
7. **Головним єдиним елементом політичної системи є:**
 - держава;
 - політичні партії;
 - влада;
 - громадські організації.
8. **В політичну систему входять такі елементи:**
 - засоби масової інформації;
 - політичні принципи і норми;
 - релігійні організації;
 - політичні партії.
9. **Яка з функцій політичної системи полягає в досягненні відповідності політичного життя правовим нормам:**
 - соціальної інтеграції;
 - вироблення політичного курсу держави;
 - політичної соціалізації;
 - легітимізації.

10. Для якої політичної системи (за Г. Алмондом) характерним є високий ступінь розподілу політичних ролей і функцій між учасниками політичного процесу: державою, партіями, групами тиску тощо?

- *англо-американська;*
- *континентально-європейська;*
- *до індустріальна та часткова індустріальна;*
- *тоталітарна.*

11. Для якого типу політичної системи (за Г. Алмондом) характерним є концентрація влади в руках бюрократичного апарату, монополія на владу правлячої партії, ідеологізація суспільного життя?

- *англо-американська;*
- *континентально-європейська;*
- *до індустріальна та часткова індустріальна;*
- *тоталітарна.*

12. Що являє собою політична система суспільства?

- *Сукупність методів і способів управління суспільством;*
- *сукупність дій різноманітних політичних сил, течій, котрі прагнуть здійснення певних політичних цілей;*
- *система інститутів, відносин, дій, ідей, пов'язаних з формуванням і практичним здійсненням політики, тобто влади і управління в суспільстві.*

15. Яку з підсистем політичної системи становлять правові, політичні норми суспільства?

- *комунікативна;*
- *нормативна;*
- *політико-ідеологічна;*
- *інституційна.*

16. Яку з підсистем політичної системи утворюють держава, політичні партії, громадські організації?

- *комунікативна;*
- *нормативна;*
- *політико-ідеологічна;*
- *інституційна.*

ДЕРЖАВА – ОСНОВНА ЛАНКА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

Дана тема є предметом розгляду на лекції та семінарському занятті. Готуючись до семінару, зверніться не тільки до конспекту лекції, але й обов'язково опрацюйте матеріал, що міститься у рекомендованій Вам літературі.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Держава – основний соціально-політичний інститут суспільства. Концептуальні підходи до проблеми походження держави.
2. Структура та функції держави.
3. Форми держави.
4. Правова держава: суть, принципи. Розвиток теорії правової держави.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Концепції походження та сутності держави.
2. Проблеми становлення української державності.
3. Конституція України про демократичну, правову, соціальну державу.
4. Правова держава: ідея та дійсність.
5. Ідея правової держави в історії світової політичної науки.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Анархізм.*
2. *Державно-територіальний устрій.*
3. *Конституція.*
4. *Парламент*
5. *Президент.*
6. *Територіальна автономія.*
7. *Уряд*
8. *Форма правління.*

1. основний державний документ (закон), який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян. Інші закони держави, як правило спираються на нього.

2. суспільно-політична течія, що прагне до максимально можливого визволення особистості, виступає за негайне знищення всякої державної влади шляхом стихійного бунту мас і створення федерації дрібних автономних асоціацій виробників і споживачів (союзи громад). Мета анархізму — створення вільної організації суспільства з інститутами громадського самоуправління, яке обходиться без влади людини над людиною. Ідеї анархізму остаточно сформувалися в 19 столітті.
3. спосіб організації верховної влади, який визначає систему її найвищих органів, порядок їх формування і особливості розподілу повноважень між ними, а також взаємовідносини з населенням держави.
4. територіально-політична організація держави, політико-правовий статус її складових частин та принципи їх взаємовідносин з центральними органами влади і між собою.
5. титул найвищої посадової особи держави, зазвичай з республіканською (тобто не монархічною чи з іншими формами спадкової передачі влади) формою правління.
6. форма децентралізації державної влади в унітарній державі на рівні її адміністративно-територіальної одиниці, яка характеризується історичним., географічними, економічними, національно-побутовими особливостями. Виникає не внаслідок акту самовизначення її населення, а надається державою.
7. орган виконавчої влади в державі (зазвичай найвищий виконавчий орган). Очолюється главою держави (президентом, монархом) або прем'єр-міністром (головою уряду, канцлером, головою ради або кабінету міністрів).
8. найвищий виборний (повністю або частково) орган державної законодавчої влади, в якому здійснюється представництво основних політично активних груп населення країни. За більшістю конституцій парламент покликаний здійснювати загальне керівництво зовнішньою політикою держави. Сфери його компетенції значною мірою залежать від державного ладу, розвитку демократії, тощо.
9. політична філософія, яка полягає в теоріях і поглядах, що виступають за ліквідацію будь-якого примусового управління та влади людини над людиною.
10. комплексний конституційно-правовий інститут; організація влади, що характеризується її формальним джерелом; структура і правовий статус найвищих органів (глава держави, парламент, уряд) а також встановлений порядок взаємовідносин між ними.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>№ дефініції</i>								

Завдання 2.

Сформулюйте визначення понять. Запишіть.

Держава _____

Республіка _____

Монархія _____

Унітарна держава _____

Федерація _____

Конфедерація _____

Правова держава _____

Суверенітет _____

Завдання 3.

За допомогою доступних Вам інформаційних джерел, заповніть таблицю, в якій необхідно представити найбільш відомі теорії походження держави.

<i>Назва теорії</i>	<i>Суть теорії</i>	<i>Представники</i>

Завдання 4.

Держава з федеративним устроєм має переважно двопалатний парламент. Чому? Відповідь проілюструйте прикладом.

Завдання 5.

Визначте характерні риси та особливості кожного виду республіканської форми державного правління. Результати занесіть до таблиці.

<i>Критерії порівняння</i>	<i>Президентська</i>	<i>Парламентська</i>	<i>Змішана</i>
<i>Порядок формування уряду</i>			
<i>Взаємовідносини між парламентом та урядом</i>			
<i>Обсяг повноважень президента</i>			

Завдання 6.

Порівняйте просту та складну форми державного устрою. Результати внесіть у таблицю.

Критерії порівняння	Унітарна держава	Федерація
<i>Конституція</i>		
<i>Вищі органи влади</i>		
<i>Система права</i>		
<i>Територія</i>		
<i>Громадянство</i>		
<i>Валюта</i>		

Завдання 7.

Чи узгоджуються принципи демократії з монархічною формою правління?
Відповідь обґрунтуйте, покажіть на конкретних прикладах.

Завдання 8.

Назвіть та проаналізуйте головні принципи правої держави.

ІМАНУЇЛ КАНТ. КРИТИКА ПРАКТИЧНОГО РОЗУМУ

ВЧЕННЯ ПРО ПРАВО

(частина друга)

§45

Держава (*civitas*) — це об'єднання багатьох людей, підкорених правовим законам. Оскільки ці закони необхідні як апіорні закони, тобто як закони, які виникають з понять зовнішнього права взагалі (а не як статутарні закони), форма держави є форма держави взагалі, тобто держава в ідеї, така, якою вона повинна бути у відповідності з чистими принципами права, причому ця ідея служить провідною ниткою для будь-якого дійсного об'єднання спільностей (отже, внутрішнє).

У кожній державі існує три влади, тобто суспільним чином об'єднана воля трьох осіб (*trias politica*): верховна влада (суверенітет) в особі законодавчого органу, виконавча влада в особі правителя (правлячого згідно з законом) і судова влада (яка присуджує кожному своє відповідно до закону) в особі судді (*potestas legislatioria, rectoria et indicaria*), як три судження в практичному силлогізмі: велике посилення, яке містить у собі закон спільним способом з'єднаної волі; менше посилення, яке містить у собі повеління погоджуватись згідно закону, тобто принцип поведінки під цю волю, та висновок, який містить у собі судове рішення (вирок) відносно того, що в даному випадку відповідає праву. . /

(Джерело: І. Кант. Критика практичного розуму. – СПб., 1995. – С. 354-356)

АРОН РЕЙМОН. МИР І ВІЙНА МІЖ НАЦІЯМИ

1. ДВОЗНАЧНІСТЬ СУВЕРЕНІТЕТУ

Суверенітет належить владі, водночас законній і верховній. Так, пошук суверенітету є водночас чи впереміж пошуком умов, за яких влада є законною, й місця для людей чи засад, у яких вона полягає. Перше питання на найвищому рівні — суто філософське. Незаперечним фактом є те, що впродовж історії підґрунтя й тлумачення права керувати або права коритися трансформувалися. У нашу добу в усіх сучасних суспільствах уряди оголошують себе урядами демократичної ідеї, вони не претендують ні «володіти» територіями чи народами на кшталт монархів, ні мати з народження або за допомогою сили владу давати розпорядження. Але двояке тлумачення демократичної ідеї — багатопартійність, змагальні вибори, конституційні правила, з одного боку, а з іншого — авангард пролетаріату — відновлює двоякість фактів та «формул». Обрані — це тимчасові переможці законного змагання партій чи члени Президії, — також переможці (ці теж тимчасові) боротьби між путчистськими угрупованнями чи між окремими особами. Законно розпоряджаються ті й ті своєю владою, якщо законність віднесена до формули, властивої кожному ладу. Ні демократична, ні радянська формула, ні навіть демократична ідея — не остання відповідь на запитання законної влади (демократична ідея, в свою чергу, покладатиметься на філософію, щоб утвердити цю формулу). Але ми можемо не виходити за межі цих суперечливих формул та спільної ідеї.

Облишмо цей перший аспект пошуку суверенітету, розуміючи, що будь-яка філософія законності виправдовує встановлення певного ладу чи панування певних людей. Розгляньмо пошук всередині спільнот органу, який володіє так званою суверенною владою. Тут іще цей пошук не досягне безсумнівних наслідків, бо він час від часу спирається то на правову, то на фактичну владу.

У вислові «суверенітет народу» головна концепція стосується не справжнього володаря влади, а людської сукупності, звідки, згідно з логікою конституції, походить влада законів чи урядів. На рівні, ближчому до реальності, спадає на думку суверенітет Верховного суду Сполучених Штатів, бо так у разі конфлікту між громадянином та судами, між федеральним урядом та одним із п'ятдесяти сполучених штатів останнє слово належить не

- *верховенство виконавчої влади;*
 - *концентрацію влади в руках силових структур;*
 - *верховенство закону;*
 - *нерівність перед законом за національними ознаками.*
- 5. Яка риса не є характерною для парламентської республіки?**
- *президент обирається непрямыми виборами;*
 - *главою держави є президент;*
 - *президент може розпускати парламент;*
 - *президент формує уряд.*
- 6. Президентська республіка на відміну від напівпрезидентської передбачає:**
- *статус президента як глави держави й уряду;*
 - *прийняття законів парламентом;*
 - *уряд безпосередньо не підпорядковується парламенту;*
 - *процедура підписання президентом законів, прийнятих парламентом.*
- 7. Україна за формою державного правління є:**
- *президентською республікою;*
 - *президентсько-парламентською республікою;*
 - *парламентською республікою;*
 - *парламентсько-президентською республікою.*
- 8. Яке судження найбільш точно відповідає суті парламенту як державного органу?**
- *парламент є законодавчий орган;*
 - *парламент є загальнонаціональним законодавчим органом;*
 - *парламент є ланкою законодавчої влади поряд з главою держави, регіональними парламентами.*
- 9. У президентській республіці виконавчу владу очолює:**
- *прем'єр-міністр;*
 - *спікер парламенту;*
 - *президент;*
 - *міністр фінансів.*
- 10. В якій із названих форм державного правління глава держави має, здебільшого, ширші повноваження?**
- *дуалістична монархія;*
 - *президентська республіка;*
 - *конституційна монархія;*
 - *парламентська республіка.*
- 11. За формою державного устрою держава може бути:**
- *парламентською республікою;*
 - *конституційною монархією;*
 - *федеративною державою;*
 - *абсолютною монархією.*
- 12. Виділіть найважливіші риси правової держави**
- *верховенство права;*
 - *реалізація принципу поділу влади;*
 - *право на здійснення легального примусу;*
 - *республіканська форма правління.*

ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ

Прослухавши та законспектувавши лекцію з цієї теми, Вам необхідно значну увагу приділити **самостійному її опрацюванню за таким планом:**

1. «Політичний режим» як категорія політології: суть та критерії класифікації.
2. Демократичний політичний режим.
3. Характерні риси тоталітарного режиму.
4. Авторитаризм як політичний режим.
5. Трансформація тоталітарних та авторитарних режимів у демократичні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Військова диктатура.*
2. *Вождизм.*
3. *Олігархія.*
4. *Охлократія.*

1. влада суспільно-політичних груп, що у реальній політиці керуються популістськими ідеологемами, апелюють до підсвідомості населення, орієнтується та спирається на декласовані, люмпенізовані та маргінальні верстви, динамічно реагує на суспільні настрої, стереотипи і архетипи масової свідомості у їх примітивних, масованих проявах, вдається до провокацій для спонукання масових заворушень.
2. політика, направлена на затвердження однієї людини в ролі незаперечного керівника. Характерна особиста відданість одній людині – вождю, визнаному ідейному керівнику у жорстко централізованих структурах (державі, партії). Як політико-суспільне явище відомий у СРСР, Німеччині та Італії, КНР, КНДР.
3. форма правління, в якій всією владою володіють військові, яку захопили в результаті збройного державного перевороту (як правило).
4. політичний режим, за якого влада (політична, економічна та ін.) належить невеликій кількості осіб, що володіють ключовими стратегічними об'єктами країни, та мають вагомий вплив на державні органи влади.
5. вироджена форма демократії, що спиралась на мінливі погляди натовпу, яка постійно потрапляла під вплив демагогів. Характерна для перехідних та кризових періодів.

№ терміну	1	2	3	4
№ дефініції				

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Політичний режим

Пряма демократія

Представницька демократія

Тоталітаризм

Авторитаризм

Лібералізація недемократичного режиму

Завдання 3.

Визначіть, якому режиму відповідає той чи інший принцип його функціонування.

<i>Режим</i>	<i>Характерний принцип</i>
	«Дозволено все, крім політики»
	«Дозволено все, що не заборонено законом»
	«Заборонено все, крім того, що наказано владою»

Завдання 4.

Покажіть, у чому полягають відмінності між категоріями «політичний режим» та «форма державного правління». Обґрунтуйте свою думку конкретними прикладами.

Завдання 5.

Назвіть та поясніть критерії, що використовуються для класифікації політичних режимів?

Завдання 6.

Чи може індивід впливати на владу? За яких політичних режимів існують найсприятливіші умови для здійснення цього впливу?

Завдання 7.

Визначте характерні риси кожного з політичних режимів за запропонованими критеріями.

<i>Критерії порівняння</i>	<i>РЕЖИМИ</i>		
	<i>Демократичний</i>	<i>Авторитарний</i>	<i>Тоталітарний</i>
<i>Ідеологія</i>			
<i>Партійна система</i>			
<i>Характер економіки</i>			
<i>Ставлення до особистості</i>			

Завдання 8.

З якими труднощами зіткнулась Україна на шляху переходу від авторитарного до демократичного?

Завдання 9.

Які принципи демократії Ви знаєте? Які є для Вас головними? Поясніть.

Завдання 10.

Доведіть або спростуйте твердження, навівши переконливі аргументи. «Будь-яка монархія – є державою з тоталітарним режимом, а кожна республіка – є правовою державою, з демократичним політичним режимом».

Завдання 11.

В Конституції України юридично закріплено принципи демократичної, правової та соціальної держави. В якій мірі ці принципи реалізуються на практиці? Відповідь обґрунтуйте та проілюструйте прикладами.

Завдання 12.

Вкажіть на недоліки кожного політичного режиму, проаналізувавши уривок з праці Арона Реймона «Демократія і тоталіризм».

АРОН РЕЙМОН. ДЕМОКРАТІЯ І ТОТАЛІТАРИЗМ

ПРО НЕДОСКОНАЛІСТЬ УСІХ РЕЖИМІВ

Існують чотири моменти протиставлення конституційно-плюралістичного та єдиновладного режимів: конкуренція та монополія, конституція і революція, плюралізм соціальних груп і бюрократичний абсолютизм, держава партій та держава, заснована на пануванні єдиної партії (останню антитезу можна висловити ще й так: держава світська — держава ідеологічна). [...]

Строго кажучи, в політиці немає ліберальної конкуренції. Економіст сформулював би так: політична конкуренція незмінно олігополітична. В конкуренції за здобуття добір, з яких найголовніше — право на владу, бере участь обмежена кількість осіб чи груп. Найбільш досконала з точки зору організованості політика зводить монополію до дво полюсності, двох партій. Чим краще організована конкуренція, тим менше (у певному значенні) вона демократична і тим менше можливостей для вибору залишається у пересічного громадянина. У випадку дво полюсності обирати слід одне з двох. Якщо конкуренція організована менш вдало (у Франції наприклад), можна у певному значенні говорити про більш досконале вираження демократії, оскільки у громадян найбільша кількість варіантів вибору. [...]

Два наступних поняття — конституція і революція — з лексику не політичної економії, а юриспруденції.

У поняття конституційності — декілька значень. Конституційна конкуренція за право на реалізацію влади, а разом з тим — і підпорядкованість цієї конкуренції деяким конкретним правилам. Друга, ймовірно, більш важлива форма конституційності — підпорядкування якимось правилам рішень уряду. Для прийняття закону уряду за конституційного режиму необхідним є втручання інших органів влади. За авторитарного режиму рішення правителів стає законом автоматично. За крайнього випадку законом стає воля окремої особистості. [...]

Органи, незалежні від уряду й уповноважені приймати рішення з питань взаємостосунків між державою й окремою особистістю, утворюють третю форму конституційності.

Зате революція видається мені за самою своєю суттю запереченням законності. Звісно йдеться про буквально значення слова. [...] У цьому сенсі режими з єдиновладною партією за власною суттю засадничо революційні, оскільки знаряддя захоплення влади — насильство. Революційними вони залишаються протягом більш-менш тривалого періоду. Правителі не

погоджуються обмежити свою владу конституцією чи законами. У Радянському Союзі партія прийняла конституцію, а точніше, — три конституції, але ніколи не відчувала себе пов'язаною конституційними правилами. Режими з єдиновладною партією, зокрема— комуністичні, схильні залишатися режимами перманентної революції. [...]

Наступна антитеза — плюралізм груп суспільства і бюрократичний абсолютизм — лишень повертає нас до минулорічного розгляду, що стосувався соціальної структури країн радянського і західного типу. [...]

У соціологічному сенсі слово «бюрократ» — не людина за віконцем чи у люстринових нарукавниках, а представник анонімного порядку, він діє не як індивідум, а як посадова особа з певними функціями, з певним місцем в ієрархії. У кожного — своя роль, і всі повинні підкорятися правилам. У великих американських фірмах — такі ж бюрократи, як і в радянських державних закладах. [...]

І все ж саме одержавлення бюрократії, доведене до межі, — головна риса режимів з єдиновладною партією. Ті, хто зобов'язаний державі всім — і працею, і статками, і все втрачає за увільнення або чистки, складають один привілейований клас. До службового просування, до почестей веде у підсумку лише один шлях — через державну бюрократію, і таке просування «інстанціями» прирікає людей на приниження.

Четверте протиставлення — держави партій і держави, що є виразником інтересів єдиної партії. [...] Я використав ще один вираз із епохи політичної боротьби: «протиставлення світської та ідеологічної держав», тобто держав, пов'язаних з якоюсь релігією, державам, відокремленим від будь-якої релігії.

Ця антитеза вельми непроста. У будь-якої спільноти повинні бути деякі спільні цінності. Інакше вона припинила би існувати як така. В державах світських ідея держави все більше зводиться до самого конституційного устрою. Головна думка, що лежить в основі конституційно-плюралістичного режиму, — священний характер конституції: усі громадяни виявляють згоду на залагодження своїх суперечок відповідно до конституційних правил. Відмова від насильства стає, так би мовити, ідеологією неідеократичного режиму. Тому держава, яка не виступає як виразник інтересів якоїсь однієї партії, держава, що дозволяє багатоманітність партій і вчень, не перетворюється на порожню оболонку — адже відмова від насильства пов'язана з певною філософською концепцією. Ця відмова передбачає віру у вільні дискусії, у можливість поступові їх перетворень. Будь-який політичний режим визначається особливою формою розв'язання соціального конфлікту і оновлення посідаючих владу груп. Конституційно-плюралістичний режим прагне мирного залагодження конфліктів і рівномірного оновлення таких груп.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

- 1. Політичний режим – це:**
 - елемент форми держави;
 - елемент соціальної системи;
 - реальний стан політичної системи за певних політичних умов.
- 2. Одною з основних ознак авторитарного режиму є:**
 - заборона всіх партій, за винятком правлячої;
 - єдина ідеологія;
 - широкі повноваження глави держави;
 - політична конкуренція.
- 3. Ознакою якого режиму є монополія однієї ідеології?**
 - авторитарний;
 - демократичний;
 - тоталітарний.
- 4. Тоталітарний режим на відміну від авторитарного передбачає:**
 - одноособову владу;
 - відсутність виборів;
 - тотальну ідеологічну обробку мас;
 - переслідування опозиції.
- 5. Різновидом якого режиму є військова диктатура?**
 - демократичний;
 - авторитарний;
 - тоталітарний.
- 6. Для якого типу політичного режиму характерним є принцип: «заборонено все, крім того, що наказано владою?»**
 - демократичний;
 - тоталітарний;
 - авторитарний.
- 7. Невід’ємною рисою, якого режиму є політичний плюралізм?**
 - авторитарний;
 - демократичний;
 - тоталітарний.
- 8. Який політичний режим характеризується принципом: «Дозволено все, крім політики?»**
 - демократичний,
 - тоталітарний,
 - авторитарний.

9. Різновидом, якого політичного режиму є фашизм?

- демократичний;
- тоталітарний;
- авторитарний.

10. Який політичний режим характеризується принципом: «Дозволено все, що не заборонено законом?»

- тоталітарний;
- демократичний;
- авторитарний.

11. Характерною рисою, якого політичного режиму є розподіл влад?

- демократичний;
- тоталітарний;
- авторитарний.

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ПАРТІЙНІ СИСТЕМИ

Підготовку до семінарського заняття та вивчення проблем, винесених на самостійне опрацювання, здійсніть за рекомендованою літературою, враховуючи основні положення лекції на цю тему.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Причини виникнення та основні етапи розвитку політичних партій. Функції партій у суспільстві.
2. Типологія політичних партій.
3. Поняття партійної системи. Основні типи партійних систем.
4. Становлення багатопартійності в Україні.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Політична опозиція як соціальний феномен.
2. Партії: їх місце та роль у політичних системах.
3. Механізми впливу політичних партій на політику держави.
4. Етапи становлення та сучасний стан багатопартійності в Україні.
5. Багатопартійність і демократизація суспільства в Україні.

Семінар на цю тему може бути проведеним і у формі ділової гри.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Опозиція.*
 2. *Партійна коаліція.*
 3. *Партійна фракція.*
 4. *Партійний апарат.*
 5. *Політичний плюралізм.*
1. об'єднання кількох політичних партій на засадах угоди про утворення уряду з представників цих партій.
 2. принцип політичної організації суспільства, заснований на визнанні різноманіття існуючих інтересів і їх конкуренцій; є умовою й ознакою демократичного режиму, який визнає, створює необхідні умови для реалізації, заохочує різноманіття політичних організацій і інтересів, що конкурують між собою.

3. група членів тієї чи іншої політичної партії в складі парламенту або іншої державної організації (установи) чи громадсько-політичної організації, яка організовано проводить установки своєї партії.
4. особлива група всередині самої партії, яка має власну ідейну й організаційну платформу, котра відрізняється від основної політичної лінії та поточних установок партії.
5. наявність багатопартійності, різноманітних громадських об'єднань, союзів, рухів та формувань, що діють в межах Конституції, яка проголошує їх рівність перед законом.
6. партія чи група партій, яка виступає проти правлячої партії, що має підтримку більшості.
7. політична діяльність партій, груп та рухів, що протистоять урядовому курсу і ведуть з правлячою партією (партіями) боротьбу за державну владу.
8. внутрішньо-організаційний структурний елемент політичної партії, що виконує організаційні, управлінські функції.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4	5
<i>№ дефініції</i>					

Завдання 2.

Дати визначення понять. Запишіть їх.

Політична партія _____

Партійна система _____

Багатопартійна система _____

Однопартійна система _____

Двопартійна система _____

Партійна ідеологія _____

Завдання 3.

Визначіть причини виникнення політичних партій у сучасному розумінні.

Завдання 4.

Назвіть основні критерії типології політичних партій.

Завдання 5.

Чи є багатопартійність невід’ємною умовою та гарантом демократичного суспільства?

Завдання 6.

Політичні партії в передвиборчій боротьбі використовують найрізноманітніші засоби для обробки масової свідомості (принципи «наклеювання ярликів», «рекомендацій», «прості люди», «підтасовки карт», «загального вагону»).

Як Ви вважаєте, які з цих прийомів використовувались під час виборів політичними партіями України? Наведіть відповідні приклади.

Завдання 7.

Які критерії класифікації партійних систем Вам відомі?

Завдання 8.

Який тип партійної системи, на Вашу думку, існує в сучасній Україні?

Завдання 9.

Назвіть типи партійних систем за М. Дюверже та Дж. Сарторі.

Завдання 10.

Які тенденції прослідковуються у розвитку еволюції сучасних політичних партій? Запропонуйте власні, альтернативні, шляхи розвитку для політичних партій.

Завдання 11 .

Прочитавши уривок з праці Р. Міхельса «Соціологія політичної партії в умовах демократії», з'ясуйте соціологічні основи політичних партій.

Р. МИХЕЛЬС

Социология политической партии в условиях демократии

Партия не является ни социальным, ни экономическим образованием. Основой ее деятельности является программа. Теоретически выразить интересы определенного класса она, конечно, может. Но практически вступление в партию никому не заказано, независимо от того, совпадают ли его личные интересы с положениями программы или нет. Так, например, социал-демократия является идейной представительницей пролетариата, но из-за этого вовсе не

ПЕРЕВІР СЕБЕ

- 1. Оберіть визначення, що найбільш повно відображає суть політичної партії:**
 - Партія – це об'єднання людей, що мають спільні інтереси;
 - Партія – це найбільш активна частина класу;
 - Партія – добровільна організація, що заснована на певній ідеології та бореться за здобуття влади.
- 2. Партії в розвинутих країнах є одним з основних елементів:**
 - політичної системи;
 - економічної системи;
 - адміністративної системи.
- 3. Яка із функцій партії виражає її політичну суть?**
 - ідеологічна;
 - відстоювання соціальних інтересів;
 - боротьба за здобуття та збереження політичної влади;
 - поліпшення соціального статусу своїх чинів.
- 4. Якому партійному напрямку відповідає гасло «Україна для українців»?**
 - лівоцентристському;
 - правоцентристському;
 - праворадикальному.
- 5. Характерними ознаками кадрової партії є:**
 - наявність членських внесків;
 - наявність партійної ідентифікації;
 - наявність професійного апарату.
- 6. Для атомізованої партійної системи, за Дж. Сарторі, характерна така ознака:**
 - масова підтримка електорату;
 - ідеологічна еклектичність;
 - імідж партії сприймається на підставі результатів їх діяльності;
 - гнучкий механізм мотивації для здобуття політичної кар'єри.
- 7. Партійна система обмеженого плюралізму, за Дж. Сарторі, на відміну від системи поляризованого плюралізму передбачає:**
 - наявність одного уряду протягом декількох каденцій;
 - існування позасистемної лівої та правої опозиції;
 - незначну ідеологічну різницю між партіями.
- 8. Який основний фактор гальмування демократичного розвитку партійної системи?**
 - авторитарно-олігархічний режим;
 - мажоритарна виборча система;
 - поліетнічність нації;
 - відсутність закону про партії.
- 9. Масові партії, за М. Дюверже, на відміну від кадрових передбачають:**
 - надання переваги виборчому прагматизму над ідеологією;

- наявність професійного апарату;
- залучення членів партії до активної партійної роботи;

10. Як із перелічених партійних систем належать до класифікації А. Лейпхарта?

- двопартійні;
- олігархічні;
- обмеженого плюралізму;
- ліві, центристські, праві.

11. Хто із партологів врахував ставлення партії до індустріальних та постіндустріальних цінностей при класифікації партійних систем?

- Дж. Сарторі;
- А. Лейпхарт;
- Ж. Лапаломбара;
- М. Вебер.

12. Формування уряду на основі коаліції багатьох партій є ознакою партійної системи:

- атомізованої;
- обмеженого плюралізму;
- поляризованого плюралізму;
- гегемоністичної.

13. Для якої партійної системи характерним є заборона існування опозиційних партій?

- однопартійна;
- двопартійна;
- політичного домінування;
- обмеженого плюралізму.

ВИБОРЧІ СИСТЕМИ

Дана тема розглядається на лекції. І хоча семінарського заняття робоча навчальна програма не передбачає, однак Вам необхідно ґрунтовно опрацювати цю тему в процесі самостійної роботи. **Навчальний матеріал варто вивчати за таким планом:**

1. Законодавство про виборчі системи.
2. Типи виборчих систем.
3. Сучасні концепції виборчих систем.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Виборча кампанія*
2. *Електорат*
3. *Непрямі вибори*
4. *Плебісцит*
5. *Прямі вибори*

1. найбільш демократичний спосіб формування представницьких органів, ефективно виражаючи волю виборців, дає можливість здійснювати право відкликання депутатів, що не виправдали їх сподівань.
2. процес комунікації, діалог між політичною партією, кандидатом чи його представниками, з одного боку, та виборцями з іншого. Це дії безпосередніх учасників виборів, що змагаються на виборах сторін (партій, різних суспільних організацій, самих кандидатів).
3. це всенародне голосування по питанню державної приналежності певної території або політичної долі держави.
4. обрання виборцями представників, які мають право від їхнього імені обирати кандидатів на відповідну посаду і результати голосування «виборщиків» є вирішальними у виборчій кампанії.
5. вибори, під час яких виборці безпосередньо обирають своїх представників.
6. сукупність громадян, яким надано право брати участь у виборах певного органу, політичної партії чи конкретної особи. Прихильники політичної партії, які голосують за висунутих нею кандидатів на виборах.
7. форма безпосереднього волевиявлення громадян, що виражається в голосуванні з найбільш значущих питанням загальнодержавного чи місцевого масштабу.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4	5
<i>№ дефініції</i>					

Завдання 2.

Сформулюйте визначення понять. Запишіть.

Виборча система _____

Вибори _____

Партійно-пропорційна виборча система _____

Мажоритарна виборча система _____

Змішана виборча система _____

Завдання 3.

Поясніть, чому здобуття влади через вибори є невід'ємною рисою демократичного режиму?

Завдання 4.

Вибори завжди пов'язані з голосуванням. Однак, при всій близькості цих понять, вони мають істотні відмінності. В чому вони полягають?

Завдання 5.

Визначіть переваги та недоліки виборчих систем, заповнивши таблицю.

<i>Виборча система</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
<i>Мажоритарна виборча система</i>		
<i>Партійно-пропорційна виборча система</i>		

Завдання 6.

Назвіть існуючі різновиди змішаної виборчої системи. Дайте їм коротку характеристику.

Завдання 7.

Одним з найсуттєвіших недоліків мажоритарної виборчої системи є диспропорція між набраними голосами представниками тієї чи іншої партії в ході голосування та отриманими ними депутатськими мандатами. На умовному прикладі продемонструйте, як така ситуація може виникнути.

Завдання 8.

Відомий французький політолог М. Дюверже сформулював 3 закони взаємозв'язку партійних та виборчих систем. Перший закон твердить, що мажоритарна виборча система відносної більшості приводить до формування в країні двопартійної системи; другий – мажоритарна система абсолютної більшості сприяє формуванню партійної системи з невеликою кількістю партій; третій – пропорційна система приводить до становлення багатопартійної системи. Доведіть ці твердження.

Завдання 9.

Прочитайте статтю К.П. Победоносцева «Велика брехня нашого часу». Проаналізуйте її головні положення. Чи погоджуєтесь Ви з думкою автора? Відповідь обґрунтуйте.

К.П. ПОБЕДОНОСЦЕВ Великая ложь нашего времени

1

Что основано на лжи, не может быть право. Учреждение, основанное на ложном начале, не может быть иное, как лживое. Вот истина, которая оправдывается горьким опытом веков и поколений.

Одно из самых лживых политических начал есть начало народовластия, та, к сожалению, утвердившаяся со времени Французской революции идея, что всякая власть исходит от народа и имеет основание в воле народной. Отсюда истекает теория парламентаризма, которая до сих пор вводит в заблуждение массу так называемой интеллигенции — и проникла, к несчастью, в русские безумные головы. Она продолжает еще держаться в умах с упорством узкого фанатизма, хотя ложь ее с каждым днем изобличается все явственнее перед целым миром.

В чем состоит теория парламентаризма? Предполагается, что весь народ в народных собраниях творит себе законы, избирает должностные лица, стало быть, изъявляет непосредственно свою волю и приводит ее в действие. Это идеальное представление. Прямое осуществление его невозможно: историческое развитие общества приводит к тому, что местные союзы умножаются и усложняются, отдельные племена сливаются в целый народ или группируются в разноразличные под одним государственным знаменем; наконец, разрастается без конца государственная территория, непосредственное народоправление при таких условиях немислимо. Итак, народ должен переносить свое право властительства на некоторое число выборных людей и облекать их правительственной автономией. Эти выборные люди, в свою очередь, не могут править непосредственно, но принуждены выбирать еще меньшее число доверенных лиц, — министров, коим предоставляется изготовление и применение законов, раскладка и собиранье податей, назначение подчиненных должностных лиц, распоряжение военною силою.

Механизм — в идее своей стройный; но, для того, чтобы он действовал, необходимы некоторые существенные условия. Машинное производство имеет в основании своем расчет на непрерывно действующие и совершенно ровные, следовательно, безличные силы. И этот механизм мог бы успешно действовать, когда бы доверенные от народа лица устранились вовсе от своей личности; когда бы на парламентских скамьях сидели механические исполнители данного им наказа; когда бы министры явились тоже безличными, механическими исполнителями воли большинства; когда бы притом представителями народа избираемы были всегда лица, способные уразуметь в точности и исполнять добросовестно данную им и математически точно выраженную программу действий. Вот при таких условиях действительно машина работала бы исправно и достигала бы цели. Закон действительно выражал бы волю народа; управление действительно исходило бы от парламента; опорная точка государственного здания лежала бы действительно в собраниях избирателей, а каждый гражданин явно и сознательно участвовал бы в управлении общественными делами.

Такова теория. Но посмотрим на практику. В самых классических странах парламентаризма — он не удовлетворяет ни одному из вышепоказанных условий. Выборы никоим образом не выражают волю избирателей. Представители народные не стесняются несколько взглядами и мнениями избирателей, но руководят собственным произвольным усмотрением или расчетом, соображаемым с тактикою противной партии. Министры в действительности самовластны; и скорее они насилуют парламент, нежели парламент их насилует. Они вступают во власть и оставляют власть не в силу воли народной, но потому, что их ставит к власти или устраняет от нее — могущественное личное влияние или влияние сильной партии. Они располагают всеми силами

и достоинствами нации по своему усмотрению, раздают льготы и милости, содержат множество праздных людей на счет народа, — и притом не боятся никакого порицания, если располагают большинством в парламенте, а большинство поддерживают — раздачей всякой благодетельности с обильной трапезы, которую государство отдало им в распоряжение. В действительности министры столь же безответственны, как и народные представители. Ошибки, злоупотребления, произвольные действия — ежедневное явление в министерском управлении, а часто ли слышим мы о серьезной ответственности министра? Разве, может быть, раз в пятьдесят лет приходится слышать, что над министром суд, и всего чаще результат суда выходит ничтожный — сравнительно с шумом торжественного производства.

Если бы потребовалось истинное определение парламента, надлежало бы сказать, что парламент есть учреждение, служащее для удовлетворения личного честолюбия и тщеславия и личных интересов представителей. Учреждение это служит не последним доказательством самообольщения ума человеческого. Испытывая в течение веков гнет самовластия в единоличном и олигархическом правлении и не замечая, что пороки единовластия суть пороки самого общества, которое живет под ним, — люди разума и науки возложили всю вину действия на своих властителей и на форму правления, и представили себе, что с переменою этой формы на форму народовластия или представительного правления — общество избавится от своих бедствий и от терпимого насилия. Что же вышло в результате? Вышло то, что *mutato nomine* все осталось в сущности по-прежнему, и люди, оставаясь при слабостях и пороках своей природы, перенесли в новую форму все прежние свои привычки и склонности. Как прежде, правит ими личная воля и интерес привилегированных лиц; только эта личная воля осуществляется уже не в лице монарха, а в лице предводителя партии, и привилегированное положение принадлежит не родовым аристократам, а господствующему в парламенте и правлении большинству.

На фронте этого здания красуется надпись: «Все для общественного блага». Но это не что иное, как самая лживая формула; парламентаризм есть торжество эгоизма, высшее его выражение. Все здесь рассчитано на служение своему я. По смыслу парламентской фикции, представитель отказывается в своем звании от личности и должен служить выражением воли и мысли своих избирателей; а в действительности избиратели — в самом акте избрания отказываются от всех своих прав в пользу избранного представителя. Перед выборами кандидат в своей программе и в речах своих ссылается постоянно на вышеупомянутую фикцию: он твердит все о благе общественном, он не что иное, как слуга и печальник народа, он о себе не думает и забудет себя и свои интересы ради интереса общественного. И все это — слова, слова, одни слова, временные ступеньки лестницы, которые он строит, чтобы взойти, куда нужно, и потом сбросить ненужные ступени. Тут уже не он станет работать на общество, а общество станет орудием для его целей. Избиратели являются для него стадом — для сбора голосов, и владельцы этих стад подлинно уподобляются богатым кочевникам, для коих стадо составляет капитал, основание могущества и знатности в обществе. Так развивается, совершенствуясь, целое искусство играть инстинктами и страстями массы для того, чтобы достигнуть личных целей честолюбия и власти. Затем уже эта масса теряет всякое значение для избранного ею представителя до тех пор, пока понадобится снова на нее действовать: тогда пускаются в ход снова льстивые и лживые фразы, — одним в угоду, в угрозу другим: длинная, нескончаемая цепь однородных маневров, образующая механику парламентаризма. И такая-то комедия выборов продолжает до сих пор обманывать человечество и считаться учреждением, венчающим государственное здание... [...]

Вот как практикуется выборное начало. Честолюбивый искатель сам выступает перед согражданами и старается всячески уверить их, что он, более, чем всякий иной, достоин их доверия. Из каких побуждений выступает он на это искательство? Трудно поверить, что из бескорыстного усердия к общественному благу. Вообще, в наше время редки люди, проникнутые чувством солидарности с народом, готовые на труд и самопожертвование для общего блага; это природы идеальные; а такие природы не склонны к соприкосновению с пошлостью житейского быта. Кто по натуре своей способен к бескорыстному служению общественной пользе в сознании долга, тот не пойдет заискивать голоса, не станет воспевать хвалу себе на выборных собраниях, нанизывая громкие и пошлые фразы. Такой человек раскрывает себя и силы свои в рабочем углу

своим или в тесном кругу единомышленников, но не пойдет искать популярности на шумном рынке. Такие люди, если идут в толпу людскую, то не затем, чтоб льстить ей и подлаживаться под пошлые ее влечения и инстинкты, а разве затем, чтобы обличать пороки людского быта и ложь людских обычаев. Лучшим людям, людям долга и чести, противна выборная процедура: от нее не отвращаются лишь своекорыстные, эгоистические натуры, желающие достигнуть личных своих целей. Такому человеку не стоит труда надеть на себя маску стремления к общественному благу, лишь бы приобрести популярность. Он не может и не должен быть скромным, — ибо при скромности его не заметят, не станут говорить о нем. Своим положением и той ролью, которую берет на себя, — он вынуждается — лицемерить и лгать с людьми, которые противны ему, он поневоле должен сходить, брататься, любезничать, чтобы приобрести их расположение, — должен раздавать обещания, зная, что потом не выполнит их, должен подлаживаться под самые пошлые наклонности и предрассудки массы, для того чтоб иметь большинство за себя. Какая честная натура решится принять на себя такую роль? Изобразите ее в романе: читателю противно станет; но тот же читатель отдаст свой голос на выборах живому артисту в той же самой роли.

Выборы — дело искусства, имеющего, подобно военному искусству, свою стратегию и тактику. Кандидат не состоит в прямом отношении к своим избирателям. Между ним и избирателями посредствует комитет, самочинное учреждение, коего главною силою служит — нахальство. Искатель представительства, если не имеет еще сам по себе известного имени, начинает того, что подбирает себе кружок приятелей и споспешников; затем все вместе производят около себя ловлю, т.е. приискивают в местной аристократии богатых и не крепких разумом обывателей и успевают уверить их, что это их дело, их право и преимущество стать во главе — руководителями общественного мнения. Всегда находится достаточно глупых или наивных людей, поддающихся на эту удочку, — и вот, за подписью их, появляется в газетах и наклеивается на столбах объявление, привлекающее массу, всегда падкую на следование за именами, титулами и капиталами. Вот каким путем образуется комитет, руководящий и овладевающий выборами, — это своего рода компания на акциях, вызванная к жизни учредителями. Состав комитета подбирается с обдуманном искусством: в нем одни служат действующею силою — люди энергические, преследующие во что бы то ни стало материальную или тенденциозную цель; другие — наивные и легкомысленные статисты — составляют балласт. Организуются собрания, произносятся речи: здесь тот, кто обладает крепким голосом и умеет быстро и ловко нанизывать фразы, производит всегда впечатление на массу, получает известность, нарождается кандидатом для будущих выборов или, при благоприятных условиях, сам становится кандидатом, сталкивая того, за кого пришел вначале работать языком своим. Фраза — и не что иное, как фраза, — господствует в этих собраниях. Толпа слушает лишь того, кто громче кричит и искуснее подделывается пошлостью и лестью под ходячие в массе понятия и наклонности.

В день окончательного выбора лишь немногие подают голоса свои сознательно: это отдельные влиятельные избиратели, коих стоило уговаривать поодиночке. Большинство, т.е. масса избирателей, дает свой голос стадным обычаем, за одного из кандидатов, выставленных комитетом. На билетах пишется то имя, которое всего громче натвержено и звенело в ушах у всех в последнее время. Никто почти не знает человека, не дает себе отчета ни о характере его, ни о способностях, ни о направлении: выбирают потому, что много наслышаны об его имени. Напрасно было бы вступать в борьбу с этим стадным порывом. Положим, какой-нибудь добросовестный избиратель пожелал бы действовать сознательно в таком важном деле, не захотел бы подчиниться насильственному давлению комитета. Ему остается — или уклониться вовсе в день выбора, или подать голос за своего кандидата по своему разумению. Как бы ни поступил он, — все-таки выбран будет тот, кого провозгласила масса легкомысленных, равнодушных или уговоренных избирателей.

По теории, избранный должен быть излюбленным человеком большинства, а на самом деле избирается излюбленный меньшинства, иногда очень скудного, только это меньшинство представляет организованную силу, тогда как большинство, как песок, ничем не связано, и потому бессильно перед кружком или партией. Выбор должен бы падать на разумного и способного, а в действительности падает на того, кто нахальнее суется вперед. Казалось бы, для кандидата

существенно требуется — образование, опытность, добросовестность в работе: а в действительности все эти качества могут быть и не быть: они не требуются в избирательной борьбе, тут важнее всего — смелость, самоуверенность в соединении с ораторством и даже с некоторою пошлостью, нередко действующею на массу. Скромность, соединенная с тонкостью чувства и мысли, — для этого никуда не годится. [...]

Победоносцев К..П. Великая ложь нашего времени // К.П. Победоносцев: pro et contra. СПб., 1996. С. 99—104.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

- 1. За якою виборчою системою проходили вибори до місцевих рад у 2010 р.:**
 - "жорсткої" пропорційної;
 - пропорційної з відкритими списками;
 - мажоритарної абсолютної більшості;
 - мажоритарної відносної більшості.
- 2. Виборча система України на рівні парламентських виборів у 2008 р. була:**
 - пропорційна;
 - змішана;
 - мажоритарна.
- 3. Виборча система України на рівні парламентських виборів до 2008 р. була:**
 - змішаною;
 - пропорційною;
 - мажоритарною абсолютної більшості;
 - мажоритарною.
- 4. Мажоритарна преференційна система передбачає вибори:**
 - окремих кандидатів по одномандатним округам;
 - окремих кандидатів в партійному списку;
 - окремих кандидатів по багатомандатному округу;
 - окремих кандидатів по багатомандатному округу шляхом альтернативного голосування.
- 5. Виборча система України передбачає голосування:**
 - альтернативне;

- категоричне;
- кумулятивне;
- всі відповіді правильні.

6. Виборча система включає:

- юридичний статус партії;
- механізм державного фінансування партії;
- спосіб розподілу залишків голосів;
- спосіб формування урядової коаліції.

7. Альтернативне голосування не використовується у виборчій системі:

- мажоритарній преференційній;
- пропорційній преференційній;
- пропорційній жорсткій;
- пропорційній м'якій.

8. В якому судженні відсутня ознака змішаної виборчої системи:

- частина парламенту обирається за пропорційною, а частина за мажоритарною виборчими системами;
- нижня палата обирається за пропорційною, а верхня — мажоритарною виборчими системами.
- виборець вибирає список і окремих депутатів у списку;
- нижня палата обирається наполовину за пропорційною і мажоритарною виборчими системами?

9. В якій із названих країн парламент не обирається за мажоритарною системою:

- Франція;
- Велика Британія;
- Естонія;
- Канада.

10. Органи місцевого самоврядування в Україні у 2006 р. не обиралися в рамках виборчої системи:

- пропорційної;
- мажоритарної відносної більшості;
- мажоритарної абсолютної більшості;
- всі відповіді правильні.

11. Виборчий бар'єр на рівні чотирьох відсотків був характерний в Україні для виборчої системи:

- мажоритарної абсолютної більшості;
- пропорційної;
- змішаної;
- всі відповіді правильні.

12. Об'єктом голосування в одномандатному окрузі можуть бути:

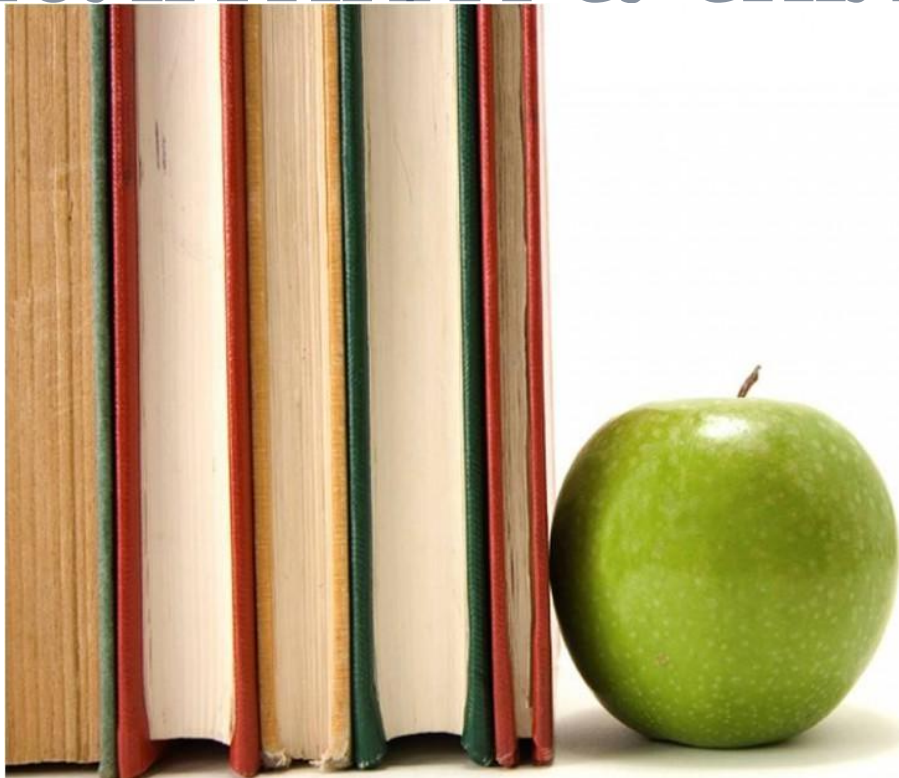
- партійні загальнонаціональні списки;
- партійні регіональні списки;
- партійні списки та окремі депутати у списках;
- окремі особи як представники партій.

13. В якому за типом окрузі партія не є об'єктом голосування:

- регіональному;
- національному;
- одномандатному;
- багатомандатному.

МОДУЛЬ II.

ПОЛІТИКА І СУСПІЛЬСТВО

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РУХИ

Дана тема вивчається студентами **самостійно**. Цю роботу пропонується проводити за таким планом:

1. Причини виникнення та типологія громадських організацій.
2. Масові суспільні рухи: їх ознаки та типологія.
3. Функції суспільно-політичних організацій та рухів, їх місце в політичному житті.
4. Громадські організації в Україні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Суспільний рух*
2. *Молодіжний рух*
3. *Феміністичний рух*
4. *Групи інтересів.*
5. *Групи тиску.*

1. суспільна активність або колективна поведінка (організовані та цілеспрямовані, іноді також спонтанні – дії, вчинки) великих мас людей – прошарків суспільства, класів, груп, котрі керуються якимись конкретними ідеями, цілями, мотивами і мають зовнішню загальну ціль, мету.
2. боротьба молоді за задоволення її соціально-економічних і політичних вимог, а також її участь у загальнополітичній боротьбі. У цьому русі існують різні напрямки, що відбивають соціальну структуру суспільства: кожне з напрямків пов'язано з інтересами визначених класів і соціальних груп.
3. суспільно-політичний рух, метою якого є надання жінкам всієї повноти громадянських прав. В широкому розумінні – прагнення до рівноправ'я жінок та чоловіків у суспільства. Тою якого є усунення дискримінації жінок і урівняння їх в правах з чоловіками.
4. це добровільні об'єднання, спеціально створені людьми для вираження і відстоювання владнозначимих інтересів у відносинах з державою, а також з іншими політичними інститутами.
5. організовані соціальні групи, які прагнуть впливати на державні органи, домогтися їхньої підтримки і прийняття рішень, що відповідають інтересам і цілям групам.

№ терміну	1	2	3	4	5
№ дефініції					

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Громадське об'єднання _____

Громадський рух

Громадська організація

Громадсько-політичний рух

Завдання 3.

Окресліть коло проблем, розв'язанням яких займаються громадські організації та громадсько-політичні рухи.

Завдання 4.

Звернувшись до Закону України «Про громадські об'єднання», вкажіть створення яких громадських організацій заборонено у нашій країні.

- створюється для боротьби за державну владу;
 - задоволення потреб та інтересів переважно в сфері громадянського суспільства;
 - відсутність розвинутої ідеології;
 - досягнення конкретних інтересів.
- 3. Яка з характеристик не стосується суспільно-політичного руху (на відміну від організацій)?**
- добровільність об'єднання;
 - колективна діяльність учасників;
 - спільна мета;
 - чітка структура.
- 4. Для якого типу соціально-політичних рухів (за Д.Аберже) характерним є спрямування на великомасштабні, радикальні зміни в суспільстві?**
- трансформативні
 - реформаторські
 - порятунку
 - альтернативні.
- 5. Який тип соціально політичних рухів (за Д. Аберже) пов'язується зі змінами деяких аспектів існуючого суспільного ладу?**
- трансформативні
 - реформаторські
 - порятунку
 - альтернативні.
- 6. Яка з функцій громадських організацій полягає в залученні громадян до активної громадської та політичної діяльності?**
- виховання;
 - політичної соціалізації;
 - інструментальна;
 - представництво інтересів.
- 7. Яка з характерних рис не стосується громадської організації (на відміну від суспільного руху)?**
- більш-менш чітка структура;
 - єдність та згуртованість;
 - гетерогенність (різнорідність) соціальної бази;
 - добровільність об'єднання.
- 8. Громадські рухи не мають формального колективного чи індивідуального членства.**
- так;
 - ні.
- 9. Метою яких суспільних рухів є прагнення до змін в системі потреб та цінностей у свідомості людей?**
- робітничі рухи;
 - антифашистські рухи;
 - нові (альтернативні) рухи;
 - національно-визвольні рухи.
- 10. За яким критерієм суспільні рухи поділяються на класові, національні, релігійні, культурні, жіночі, молодіжні тощо?**
- цілі і засоби діяльності;
 - коло інтересів та основні носії рухів;

- суспільна та політична вага;
- територіальний вплив.

11. До яких рухів належать пацифістські, антиядерні, феміністські рухи, рухи за альтернативний спосіб життя?

- робітничі рухи;
- антифашистські рухи;
- нові (альтернативні) рухи
- національно-визвольні рухи.

12. Рухи, які виступають за безкоштовну освіту, за підвищення життєвого рівня, проти безробіття це:

- соціальні рухи;
- нові (альтернативні) рухи;
- політичні.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Ця тема має бути опрацьована Вами **самостійно**. Питання, які її складають, можна визначити наступним чином:

1. «Громадянське суспільство» як категорія політології.
2. Причини виникнення громадянського суспільства та умови його функціонування.
3. Співвідношення громадянського суспільства і правової держави.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Громадянська активність*
2. *Підприємництво*
3. *Приватна власність*
4. *Самоорганізація громадян*

1. одна з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення.
2. захищене законом право фізичної чи юридичної особи, чи їх груп на предмет власності.
3. активність людей направлена на розв'язання громадських (суспільних) проблем під час якої для досягнення мети активісти співпрацюють з іншими людьми. Громадська активність з'являється в ситуаціях коли люди стикаються з проблемами або ж ситуаціями які зачіпають не лише їх, але й інших людей, і беруться розв'язати ці проблеми чи змінити ситуації, при цьому головним в досягненні мети є взаємодія чи співпраця з іншими людьми.
4. одна з форм власності, що означає абсолютне, захищене законом право громадянина чи юридичної особи на конкретне майно (землю, нерухомість, засоби виробництва, гроші і цінні папери, товари, інтелектуальний продукт), яка полягає в тому, що ці об'єкти власності належать приватним особам, сім'ям, групі осіб. Приватна власність на засоби виробництва є базисним елементом ринкової економіки.
5. самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.
6. особливий тип господарювання, в основі якого — пошук нових можливостей виробництва товарів і послуг на основі інновацій та уміння залучення ресурсів із найрізноманітніших джерел.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4
<i>№ дефініції</i>				

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Громадянське суспільство _____

Економічна сфера громадянського суспільства _____

Політична сфера громадянського суспільства _____

Соціальна сфера громадянського суспільства _____

Сфера приватного життя громадянського суспільства _____

Інститути громадянського суспільства _____

Завдання 3.

Які етапи можна виділити у процесі формування та розвитку громадянського суспільства?

Завдання 4.

Як відбувався процес формування теорії громадянського суспільства?

Завдання 5.

Яким чином взаємодіє громадянське суспільство з державою? Відповідь проілюструйте прикладами.

Завдання 6.

Яка, на Вашу думку, роль приватної власності і підприємництва у формуванні громадянського суспільства?

Завдання 7.

Порівняйте поняття «суспільство» та «громадянське суспільство». В чому полягає спільність та відмінність між ними?

Завдання 8.

Доведіть або спростуйте твердження: «Існування громадянського суспільства можливе лише за умови демократичної держави».

Завдання 9.

Чи можна вважати, що в Україні сформовано громадянське суспільство? Які чинники заважають його формуванню?

8. Яка риса не характеризує громадянське суспільство?

- Існування розвинутої соціальної структури суспільства;
- Існування різноманітних форм власності;
- Забезпечення свободи совісті;
- існування однієї ідеології.

9. В умовах якого політичного режиму можливе існування повноцінного громадянського суспільства?

- авторитарний;
- демократичний;
- тоталітарний.

10. Який з елементів не входить до економічної сфери громадянського суспільства?

- державні промислові підприємства;
- комерційні банки;
- приватні підприємства;
- акціонерні товариства.

11. Який з елементів не входить до соціально-політичної сфери громадянського суспільства?

- суспільно-політичні організації та рухи;
- державні органи;
- недержавні засоби масової інформації;
- органи громадського самоуправління за місцем проживання.

ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ПОЛІТИКИ

Робочою програмою курсу передбачено як лекцію, так і семінарське заняття з даної теми.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Політична соціалізація особи. Типологія особистостей за ставленням до політики.
2. Політична поведінка особи.
3. Політичне лідерство.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Особливості політичної соціалізації в Україні.
2. Структура та види політичних орієнтацій особи.
3. Політична соціалізація української молоді: форми та ефективність.
4. М.Вебер про політичне лідерство.
5. Тенденції розвитку політичного лідерства в Україні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Агенти політичної соціалізації*
2. *Громадянська непогора*
3. *Демонстрація*
4. *Плебісцит*
5. *Політична діяльність*
6. *Політичне лідерство*

1. процес взаємодії між людьми. в якому наділені реальною владою авторитетні люди здійснюють легітимний вплив на суспільство (або його частину), яке віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав.
2. невід'ємна складова загальної людської діяльності, специфічна сутність, якої полягає в сукупності дій окремих індивідів і великих соціальних груп, спрямованих на реалізацію їхніх політичних інтересів, насамперед завоювання, утримання і використання влади.
3. хода як публічне вираження соціально-політичного настрою.
4. організована форма політичних дій, оскільки в нього є організатори, цілі та завдання (наприклад, домогтися якомога більшої підтримки виборців на користь того чи іншого кандидата і виграти виборчу кампанію).
5. дія політичного характеру, зумисне порушення закону з метою привернення суспільної уваги до проблеми і вимоги до законодавчих органів змін до законодавства. Являє собою цивілізовану форму акцій протесту.

6. чинники та колективні суб'єкти, які здійснюють об'єктивний вплив на особистість, модифікуючи її політичну поведінку. До них можна віднести сім'ю, систему освіти, закони, референтні групи, лідерів у формуванні громадської думки, засоби масової інформації тощо.
7. це всенародне голосування по питанню державної приналежності певної території або політичної долі держави.
8. форма безпосереднього волевиявлення громадян, що виявляється в голосуванні з найбільш значимих питань загальнодержавного, регіонального чи місцевого масштабу.

№ терміну	1	2	3	4	5	6
№ дефініції						

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Політична соціалізація _____

Політичний лідер _____

Політична участь _____

Політичне функціонування _____

Абсентеїзм _____

Референдум _____

Завдання 3.

Що являють собою фази політичної соціалізації? Охарактеризуйте їх.

Завдання 4.

Хто виступає в ролі агентів політичної соціалізації? Наведіть приклади.

Завдання 5.

Поясніть, що таке абсентеїзм. Які причини цього явища? Якими способами чи засобами йому можна протидіяти?

Завдання 6.

Одним із факторів політичної соціалізації є діяльність засобів масової інформації. , які, з одного боку, розкривають зміст політичного процесу, а з іншого боку, беруть участь у формуванні стандартів поведінки, у контролі за діяльністю політичних інститутів, і тим самим допомагають утвердити в політичній свідомості певні норми та цінності. Покажіть суперечливу роль засобів масової інформації в політичній соціалізації.

Завдання 7.

Дайте типологію особистостей за ставленням до політики.

Завдання 8.

В чому полягають заслуги М. Вебера у дослідженні проблем політичного лідерства?

Завдання 9.

Проаналізуйте теорії політичного лідерства. Визначте переваги та недоліки кожної з них.

№	Назва теорії	Переваги теорії	Недоліки теорії
1.	<i>Ситуаційна</i>		
2.	<i>Поведінкова</i>		
3.	<i>«Великої людини»</i>		
4.	<i>Теорія рис</i>		
5.	<i>Марксистська</i>		

Завдання 10.

Дайте характеристику того чи іншого політичного лідера, спробувавши визначити до якого типу політичного лідерства його можна віднести.

Завдання 11.

Прочитайте уривок з праці Макса Вебера «Покликання до політики». Визначте головні вимоги до людей, які займаються політикою. Наведіть приклад особи, яка є, на Вашу думку, політиком за покликанням. Відповідь обґрунтуйте.

ВЕБЕР МАКС. ПОКЛИКАННЯ ДО ПОЛІТИКИ

Можна займатися «політикою» — тобто прагнути впливати на розподіл влади між політичними утвореннями і всередині них — як у якості політика «за випадком», так і в якості політика, для кого це побічна чи основна професія, відповідно до економічного ремесла. Політиками «за випадком» є всі ми, коли кидаємо свій виборчий бюлетень чи здійснюємо подібне волевиявлення, наприклад плещемо в долоні чи протестуємо на «політичних» зборах, виголошуємо «політичну» промову і т. д.; для багатьох людей подібними діями й обмежується їх відношення до політики. Політиками «за сумісництвом» є в наші дні, наприклад, усі ті довірені особи і правління партійно-політичних спілок, які — за загальним правилом — займаються цією діяльністю лише у випадку необхідності, і вона не стає для них першочерговою « справою життя » ані в матеріальному, ані в ідеальному плані. Так само займаються політикою члени державних рад і подібних дорадчих органів, які починають функціонувати лише за вимогою. Але подібним чином нею займаються і досить широкі прошарки наших парламентарів, які «працюють» на неї лише під час сесій. У минулому ми віднаходимо такі прошарки саме в станах. [...]

Є два способи зробити політику своєю професією: або жити «для» політики, або жити «за рахунок» політики і «політикою» («von» der Politik). Ця протилежність аж ніяк не виняткова. Навпаки, зазвичай, меншою мірою ідеально, але частіше за все і матеріально, роблять і те й інше: той, хто живе «зادля» політики, в якомусь внутрішньому сенсі творить «своє життя з цього» — або він відкрито насолоджується володінням владою, яку здійснює, або отримує свою внутрішню рівновагу й почуття власної гідності зі стану того, що слугує «справі» («Sache»), й тим самим надає сенсу своєму життю... «За рахунок» політики як професії живе той, хто прагне зробити з неї постійне джерело прибутку; «для» політики — той, у кого інша мета. Щоб хтось в економічному сенсі міг би жити «для» політики, за панування приватновласницького ладу повинні бути наявними деякі надто тривіальні передумови: за нормальних умов він повинен бути незалежним від прибутків, які може принести йому політика. Значить, він просто повинен бути заможною людиною або ж як приватна особа займати такий стан у житті, який приносить йому достатній постійний прибуток. Так, принаймні, діється за нормальних умов. [...]

Якщо державою чи партією керують люди, які (в економічному значенні слова) живуть виключно для політики, а не за рахунок політики, то це означає «плутократичне» рекрутування політичних керівних прошарків. Але останнє, звісно, ще не означає зворотнього: що наявність такого плутократичного керівництва передбачало б відсутність у політично панівного прошарку прагнення також жити і «за рахунок» політики, тобто використовувати своє політичне панування і в приватних економічних інтересах. Про це, звісно, мова не йде... Але сказане означає тільки, що не плутократичне рекрутування політичних співшукачів (Interessenter), вождів (Führerschaft) і порему (Gefolgschaft) пов'язане із само по собі зрозумілою передумовою, що вони отримують регулярні та надійні прибутки від підприємництва політики. Керувати політикою можна або як «почесною діяльністю», і тоді нею займаються «незалежні», тобто заможні, насамперед володіючи рентою люди. Або ж до

політичного керівництва допускаються неможливі, і тоді вони повинні отримувати винагороду. [...]

Так які ж внутрішні радощі може запропонувати кар'єра «політика» і які особистісні передумови вона передбачає в тому, хто стає на цей шлях? Насамперед вона дає почуття влади. Навіть на формально невеликих посадах усвідомлення своєї впливовості на людей, участі у владі над ними, але в першу чергу — почуття того, що й ти тримаєш у руках нерв історично важливого процесу, — здатне підвести професійного політика вище від рівня повсякденності. Проте тут перед ним постає питання: які його якості дають йому надію упоратися з владою...і, отже, з тією відповідальністю, яку вона на нього покладає? Тим самим ми вступаємо в царину етичних питань, бо саме їм належить питання, якою повинна бути людина, щоб їй дозволено було покласти руку на спиці колеса історії.

Можна сказати, що загалом три якості мають вирішальне значення для політика: пристрасть, почуття відповідальності, окомір. Пристрасть — у розумінні спрямованості на саму суть справи (Sachlichkeit): пристрасної відданості «справі», тому богові чи демонові, який вершить цю справу. Не в розумінні такого внутрішнього способу поведінки, що його мій покійний нині приятель Георг Зіммель називав «стерильним збудженням» (воно властиве певному типові насамперед російських інтелектуалів, — хоча, звісно, не всім їм) і котре нині відіграє таку помітну роль і в наших інтелектуалів у цьому карнавалі, що його прикрашають гордим іменем «революції», — «романтика інтелектуальної зацікавленості», позбавлена будь-якого почуття відповідальності. Бо одної пристрасті, якою справжньою вона не видавалась, би тут не досить. Вона не зробить вас політиком, якщо, будучи відданим «справі», не ви вважатимете відповідальність перед цією справою провідною зіркою вашої діяльності. А для цього (і то головна психологічна якість політика) потрібен окомір — здатність із внутрішньою зібраністю та спокоєм віддатися впливу реальностей, інакше кажучи, потрібна дистанція стосовно речей та людей. «Відсутність дистанції» вже сама по собі є одним із смертних гріхів будь-якого політика [...]. Як поєднати в одній душі гарячу пристрасть та холодний окомір? Політику роблять головою, а не якимись іншими частинами тіла або душі. І все ж відданість політиці (якщо це не фривольна інтелектуальна гра, а справжнє людське діяння) народжується тільки з пристрасті і живиться лише нею. Але повне приборкання душі, яке притаманне пристрастному політикові і яке відрізняє його від «стерильно збудженого» дилетанта, можливе тільки завдяки звичці до дистанції — в будь-якому розумінні цього слова. «Сила» політичної «особистості» передусім означає наявність у неї вищезгаданих якостей.

Тому щодня й щогодини політик мусить долати в собі цілком тривіальну, занадто людську ваду — звичайнісіньке марнославство, смертельного ворога усякої самовідданості справі і всякої дистанції, у даному разі — дистанції щодо самого себе. [...]

Бо у сфері політики є, зрештою, два різновиди смертельних гріхів: байдужість до суті справи (Unsachlichkeit) і (що часто, але не завжди поєднане з нею) безвідповідальність.

Марнославство, тобто потреба якомога частіше самому з'являтися на першому плані, найдужче спокушує політика впасти в один із цих гріхів або в обидва разом. Що більше демагог змушений розраховувати на «ефект», то більшою буде для нього небезпека стати штукарем або не брати на себе відповідальності за наслідки своїх дій і цікавитись лише тим, яке «враження» він справляє. Його байдужість до суті справи зумовлює те, що він прагне тільки блискучої видимості влади, а не справжньої влади, а його безвідповідальність веде до того, що він прагне лише насолоджуватися владою як такою, без будь-якої змістовної мети. Бо хоч або, точніше, саме тому, що влада є необхідним засобом (а тому прагнення її — одна з рушійних сил усякої політики), — не може бути більш згубного перекручення політичної сили, ніж похвальба владою з боку вискочня і марнославне хизування почуттям влади, взагалі будь-яке поклоніння владі як такій. [...]

Вебер Макс. Покликання до політики // Вебер Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. — К.: Основи, 1998. — 534 с.; Вебер М. Избранные произведения. — М.: Прогресс, 1990. — 808 с.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

1. Яке з наведених визначень є найбільш загальним за значенням?

- *індивід - це окрема людина;*
- *особа - це людина зі своїми індивідуально вираженими й соціальне зумовленими рисами;*
- *людина - це жива система, що являє собою єдність фізичного і духовного, природного і соціального, спадкового і набутого за життя.*

2. Яке з наведених визначень розкриває поняття «особа» (особистість)?

- *це людина зі своїми індивідуально вираженими й соціальне зумовленими рисами;*
- *це насамперед біологічна істота, яка наділена на відміну від інших тварин свідомістю й мовою, здатністю працювати, оцінювати навколишній світ і активно його перетворювати;*
- *конкретна людина з усіма її характерними ознаками.*

3. До типології запропонованої польським дослідником Є. Вятром відносять:

- *відкритий і закритий типи;*
- *лідерів, активістів та послідовників;*
- *політичну дію та політичну бездіяльність, або іммобільність;*

4. Політична соціалізація - це...

- *це процес засвоєння притаманних даному суспільству політичних цінностей, настанов, переконань, моделей поведінки, що відбувається протягом*

становлення та еволюції індивіда як члена політичної спільноти і спрямований на забезпечення його свідомої участі в політичному житті;

- процес залучення особи до участі у виборах;
- різноманітні форми непрофесійної політичної діяльності, яка характеризує сутність реального впливу громадянина на інститути влади.

5. У межах відкритої політичної поведінки особа може брати участь в політичному житті у формі:

- політичної апатії як форма неприйняття політичної системи, відмови від будь-яких форм співробітництва з нею;
- неучасті у політичному житті як форма політичного бойкоту;
- участі особи у діяльності політичної партії;
- участі у масових заходах (демонстраціях, мітингах, маніфестаціях тощо).

6. Згідно типології рівня активності особи у політиці виділяють:

- високий, низький;
- політики за покликанням, політики обрані на виборах;
- політики за випадком, політики за сумісництвом і політики за професією.

7. Оберіть правильне визначення поняття «політична поведінка»:

- керування політичними організаціями і рухами, своїми діями та авторитетом сприяння їх згуртуванню й досягненню накреслених цілей;
- це сукупність реакцій соціальних суб'єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби і напрямки функціонування політичної системи

8. Оберіть правильну відповідь: «політичний лідер – це...»

- умовний зразок найважливіших політичних ідеалів, засіб їх пропаганди та утвердження;
- учасник політичного процесу, який активно впливає на нього, стимулюючи соціальну групу або суспільство в цілому на досягнення певних завдань;
- суспільна група, яка концентрує в своїх руках державну владу і відповідає за вироблення стратегії розвитку суспільства.

9. за типологією лідерства М. Вебера виділяють:

- демократичне лідерство, авторитарне лідерство;
- прапорonoсець, лідер-служитель, лідер-торговець і лідер-пожежник;
- традиційне лідерство, харизматичне лідерство, раціонально-легальне лідерство.

10. Кому належить думка про те, що політик повинен поєднувати в собі риси лева і лисиці: лисиці – щоб уникнути розставлених капканів; лева – щоб скрушити супротивника у відкритому бою?

- М. Вебер
- Н. Макіавеллі;
- Г. Філдінг;
- Є. Вятр.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Сутність і структура політичної свідомості.
2. Поняття, функції та типологія політичної культури.
3. Проблеми формування демократичної політичної культури українського суспільства.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Політичні ідеології в пострадянській Україні.
2. Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки.
3. Вчення В. Липинського про політичну культуру.
4. Ментальність та політична культура української нації.
5. Особливості молодіжної політичної субкультури.
6. Шляхи і засоби формування політичної культури молоді.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Громадянська культура.*
2. *Політична ідеологія.*
3. *Політичні стереотипи.*
4. *Політичні традиції.*
5. *Політичні цінності.*
6. *Правовий нігілізм.*

1. норми, актуальні стереотипи політичної свідомості, які дозволяють оцінювати політичну ситуацію і орієнтуватися в ній. Одні й ті ж політичні явища, в залежності від ідеології і системи цінностей будуть сприйматися та інтерпретуватися по різному.
2. стійке та масове явище політичної свідомості чи дії, що формує політичний простір. Вони існують на всіх рівнях політичної ієрархії, займають провідне місце в практичній політиці, виконують функції політичних кліше, шаблонів, створюють єдність в суспільстві і полегшують управлінську діяльність еліти.
3. система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відбиває інтереси, світогляд, ідеали, настрої людей, класів, націй, суспільства, політичних партій. Політична ідеологія може розглядатися як форма суспільної свідомості і як явище культури.

4. сторони, елементи цілісного політичного процесу, які існують історично впродовж тривалого часу в одній і тій же формі.
5. політична культура, що характеризується прийняттям більшістю громадян принципу верховенства держави та загальною вірою в необхідність виконання громадянських обов'язків.
6. деформаційний стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір.
7. комплекс всеохоплюючих і внутрішньо пов'язаних між собою політичних ідей, у відповідності з якими будь-яка соціальна група сприймає і оцінює політичну ситуацію.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4	5	6
<i>№ дефініції</i>						

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Політична свідомість _____

Теоретична свідомість _____

Масова політична свідомість _____

Політична субкультура _____

Емпірична політична свідомість _____

Інститути громадянського суспільства _____

Завдання 3.

Дайте характеристику сучасним концепціям політичної культури, розкривши їх основні положення.

Завдання 4.

Американськими політологами Г. Алмонд та С. Верба виділили три «чистих» типи політичної культури: патріархальну, підданську, активістську. Порівняйте їх за запропонованими критеріями.

<i>Критерій для порівняння</i>	<i>Патріархальна політична культура</i>	<i>Підданська політична культура</i>	<i>Активістська політична культура</i>
<i>Рівень відкритості</i>			
<i>Ідеологічний</i>			
<i>Характер політичної соціалізації</i>			
<i>Розвиненість політичних структур</i>			

<i>Тип поведінки у конфліктних ситуаціях</i>			
<i>Форма суспільного управління</i>			

Завдання 5.

Чим характеризується індивідуальна та масова політична свідомість?

Завдання 6.

Наводячи конкретні приклади, доведіть або спростуйте твердження: «Політична культура формується під впливом національних культурних традицій».

Завдання 7.

Який тип політичної культури формується в Україні? Аргументуйте свою відповідь.

Завдання 8.

Допишіть відсутні у таблиці протилежні риси, що характеризують тоталітарну та демократичну політичну культуру.

№ п/п	Характерні риси тоталітарної політичної культури	Характерні риси демократичної політичної культури
1		<i>багатоманітність суспільного життя</i>
2		<i>самостійність і відповідальність особи</i>
3	<i>нетерпимість до опонентів</i>	
4		<i>взаємна довіра</i>
5	<i>культ влади</i>	
6		<i>прагматизм</i>
7	<i>тотальне засекречування</i>	
8		<i>суверенність і автономність особи</i>
9	<i>інфантильність особи</i>	
10	<i>гіпертрофія апарату влади</i>	

Завдання 9.

Модернізація політичної культури України визначається не лише змістом сучасного політичного процесу нашої країни, а й специфікою її історичного досвіду. Які елементи цього досвіду здатні позитивно, а які негативно вплинути на оновлення української політичної культури? Висловіть з цього приводу свою думку.

Завдання 10.

Ознайомтесь з уривком з праці Г. Алмонда та С. Верби «Громадянська культура». Визначіть, які основні риси їй притаманні?

АМОНД Г., ВЕРБА С. ГРОМАДСЬКА КУЛЬТУРА

Громадянська культура — це насамперед культура лояльної участі. Індивіди не лише орієнтовані «на вхід» політики, на участь в ній, але вони також позитивно орієнтовані на «вхідні» структури і «вхідні» процеси. Іншими словами, використовуючи введені нами терміни, громадянська культура — це політична культура участі, в якій політична культура і політична структура знаходяться у злагоді і є відповідними одна одній.

Важливо, що в громадянській культурі політичні орієнтації участі сполучаються з патріархальними і підданськими політичними орієнтаціями, але при цьому не відкидають їх. Індивіди стають учасниками політичного процесу, але вони не відмовляються від своїх підданських чи патріархальних орієнтацій. Та більше, ці більш ранні політичні орієнтації не лише підтримуються орієнтаціями участі, але вони також і відповідають орієнтаціям участі. Більш традиційні політичні орієнтації мають тенденцію обмежувати зобов’язання індивіда стосовно політики і робити ці зобов’язання м’якшими. Підданські і патріархальні орієнтації «спрямовують» чи стримують орієнтації участі. Такі установки сприятливі для орієнтацій участі в політичній системі і відіграють важливу роль у громадянській культурі, так само, як і такі політичні установки, як віра в інших людей і соціальну участь взагалі. Підтримка таких більш традиційних установок та їхнє злиття з орієнтаціями участі ведуть до збалансованої політичної культури, де політична активність, залученість та раціональність існують, але при цьому врівноважуються по корою, дотриманням традицій і відданістю цінностям громади [...]

Завдання 13.

Ознайомтесь з уривком з праці Б. Пимбалістого «Політична культура українців». Використовуючи даний матеріал, вкажіть яким чином зазначені особливості історії України позначаються на сучасному розвитку української політичної культури.

ПИМБАЛІСТІЙ БОГДАН. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ.

[...] Політична культура – це продукт історичного розвитку та досвіду народу. У випадку України цей досвід був гірким... Оскільки для того щоб зрозуміти політичну культуру українців, треба звернути увагу на джерела впливу, які протягом історичного шляху стимулювати чи спиняли розвиток української політичної культури, зупинимось над цим питанням трохи довше.

На нашу думку, три особливості історії України мали важливий вплив на розвиток політичної культури українців:

1. Довга. багатівікова бездержавність. тобто відсутність нагоди здобувати досвід влади, бути підметом у стосунках з іншими народами й почуватися вільним Господарем на своїй землі.
2. Розчленування української території та включення поодиноких її частин у різні держави х окремими культурами, політичними системами. що мусило призвести до психологічного, побутового та політичного відчуження між різними частинами українського народу.
3. Кількакратна денационалізація провідної верстви України. В XVI – XVII ст. наша боярська та шляхетська верства спольщилась. У XVIII і XIX ст. нащадки козацької старшини зросійщилися. В XX ст. пролетарська провідна верства була або знижена або здебільше пішла на службу інтересів радянсько-російської імперії. Ці чергові втрати провідних верств означали втрату здібних, освічених, динамічних і амбітних елементів. які, бажаючи росту і влади. перейшли до сусідів помагати будувати їхні імперії. бо Україна не могла дати їм нагоди виявити політичні. військові чи адміністративні здібності й амбіції. Це була не втрата вартісних людей – це призвели також до відчуження людності від своїх провідних верств, породило недовір'я до своїх планів. Це означало також відсутність тривалішого впливу і традицій провідних верств на спосіб думання та на поведінку всієї спільності. Пізніша відсутність сильної національної свідомості середньої верстви – міщанства, фахової інтелігенції, урядовців – також негативно відбилася на розвитку політичної культури.

У багатьох інших народів форми поведінки, ноша, смаки й навіть спосіб думання йшли згори вниз. нижчі верстви наслідували вищі верстви. Наше відродження почалося від низів. від зберігання пісень, фольклору, народної культури. Національно. ношею стала селянська ноша, літературною мовою стала говірка народу. Це означало також, що наше політичне відродження, хоч започатковане інтелігенцією, зокрема літераторами,

- політична свідомість;
- політичні відносини;
- політична система;
- політична влада.

3. Втілення стійкої системи політичних знань, поглядів, уявлень, переконань, оцінок, орієнтації в політичній поведінці окремої людини це –

- політична свідомість;
- політична участь;
- політична культура індивіда;
- політична культура соціальної групи.

4. Політична ідеологія це:

- свідомість кожної окремої людини;
- сукупність стійких форм політичної свідомості і поведінки;
- стійка система знань, ідей, поглядів, орієнтацій та настанов великих соціальних спільнот щодо оволодіння владою;
- система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відбиває інтереси, світогляд, ідеали, настрої людей, суспільства, націй, політичних партій.

5. Сукупність стійких форм політичної свідомості і поведінки, які значно відрізняються від загальних, домінуючих у суспільстві, це –

- політична субкультура;
- політична культура;
- політична психологія;
- політична ідеологія.

6. Найбільш відоме визначення політичної культури дане Г.Алмондом і С. Вербою в книзі:

- «Громадянська культура»;
- «Новий клас»;
- «Владарююча еліта»;
- «Нова держава».

7. Для якого рівня політичної свідомості характерним є формування поглядів, уявлень про політику на ґрунті повсякденного досвіду людей, безпосередньої політичної поведінки?

- емпірична політична свідомість;
- політико-теоретична свідомість;
- ідеологія

8. Суть якої функції політичної культури полягає в забезпеченні зв'язку громадянина з політичною системою, з іншими членами суспільства?

- комунікативна
- нормативно –регулятивна
- виховна
- прогностична

9. Для якого типу політичної культури (за класифікацією Г. Алмонда та С. Верби) характерним є незацікавленість членів суспільства функціонуванням політичної системи, відсутність у них політичних ролей?

- патріархальна
- підданська
- активістська

10. Що собою являє політична культура?

- система ідей та відносин з приводу боротьби за завоювання та здійснення влади;
- сукупність цінностей, настанов, переконань, орієнтацій, та символів, що їх виражають, які є загальноприйнятими та слугують регулюванню політичної поведінки у суспільстві;
- система відносин розподілу та використання державної влади.

13. Які з названих типів політичної культури належать до типології Г. Алмонда?

- демократична;
- підданська;
- етатистська;
- патріархальна;

14. Політичну культуру, яка характеризується апатичністю населення до публічної політики, запереченням ідей політичної модернізації та бажанням будувати політичне життя виключно за історичними традиціями, Г. Алмонд визначає як:

- громадянську;
- підданську;
- активістську;
- патріархальну.

СОЦІАЛЬНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

Враховуючи те, що цю тему Ви маєте опанувати **самостійно**, пропонуємо Вам при підготовці до індивідуального заняття робити це за наступним планом:

1. Соціальні групи та прошарки. Визначення соціального класу.
2. Політичні інтереси соціальних груп.
3. Етносоціальні спільноти як суб'єкти політики.
4. Соціальні та міжнаціональні конфлікти: суть, прояви, шляхи розв'язання.
5. Основні напрями соціальної та національної політики в сучасній Україні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Націоналізм*
2. *Національні меншини*
3. *Політична нація*
4. *Соціальна мобільність*
5. *Соціальна нерівність*
6. *Соціальна стратифікація*
7. *Соціальна структура*
8. *Соціальні класи*

1. політична спільнота громадян певної держави, великі соціокультурні, політичні спільноти. Часто вживається як синонім терміну держава, коли мається на увазі її населення.
2. форма соціальної диференціації, коли окремі індивіди, соціальні групи, прошарки, класи знаходяться на різних ступенях вертикальної соціальної ієрархії і мають нерівні життєві шанси і можливості задоволення потреб.
3. відносно стійкі соціальні групи, що мають спільні інтереси та цінності.
4. один із основних типів соціальної стратифікації. Індивіди в сучасному суспільстві можуть класифікуватися на основі позаекономічних факторів (професія, релігія, освіта, етнічна приналежність).
5. ідеологія і напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як вищої форми суспільної єдності і її первинності в державотворчому процесі. Відрізняється різноманіттям течій, деякі з них суперечать одне одній. Як політичний рух, націоналізм прагне до відстоювання інтересів національної спільноти у відносинах з державною владою.
6. цілісна соціальна система, основу якого становлять люди, їх взаємодія, відносини та зв'язки. Вона має стійкий характер і виникають в результаті історичних процесів на основі спільної діяльності людей.
7. диференціація суспільства на соціальні класи та верстви населення.

8. це розташування індивідів і груп зверху вниз горизонтальними шарами за ознакою нерівності в доходах, рівня освіти, обсягу влади, професійному престижі.
9. групи громадян певної держави, які не є представниками титульного етносу, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.
10. перехід індивіда, соціального об'єкта або цінності, створеної або модифікованої завдяки людській діяльності, від однієї соціальної позиції до іншої. Поняття було введено П. Сорокіним у 1927 р.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>№ дефініції</i>								

Завдання 2.

Сформулюйте визначення понять. Запишіть їх.

Нація _____

Етнос _____

Народ _____

Національне самовизначення _____

Шовінізм _____

Сепаратизм _____

Національний суверенітет _____

Завдання 3.

Якби Ви мали можливість вплинути на тип соціальної структури, що формується тепер в Україні, які тенденції Ви спробували б зупинити або спрямувати у протилежному напрямі?

Завдання 4.

Проаналізуйте відомі теорії походження націй.

Завдання 5.

Висловіть свої міркування з приводу причин виникнення етнополітичних конфліктів та шляхів їх розв'язання.

Завдання 6.

Визначіть головні тенденції сучасної політики провідних держав світу (США, Франція, Німеччина, РФ тощо) щодо національних меншин.

Завдання 7.

Розкрийте зміст, головні принципи та напрями соціальної політики.

Завдання 8.

Визначте, кому з вчених належить той чи інший вклад у теорію соціальних відносин. Впишіть в таблицю їх прізвища.

<i>Прізвище вченого</i>	<i>Вклад в теорію соціальних відносин</i>
	<i>Німецький філософ і революціонер, що пов'язував існування класів з формою власності, а класову боротьбу вважав рушійною силою історії</i>
	<i>Американський вчений, який вперше в соціології застосував поняття соціальної стратифікації</i>
	<i>Вчений, який вважав, що основою поділу суспільства є диференціація його на три системи: систему, що спирається на економічну ієрархію, систему, що спирається на ієрархію участі в реалізації влади і систему, що спирається на ієрархію суспільного престижу</i>
	<i>Югославський соціолог, який у книзі «Новий клас» показав, що головна лінія класового розмежування у комуністичних країнах проходить між партійною бюрократією і народом</i>

Завдання 9.

Міжетнонаціональні конфлікти – небезпечне явище у світовій політиці. Які причини можуть їх викликати? Які можливі шляхи та принципи їх розв’язання Ви можете запропонувати?

Завдання 10.

Які основні цілі та завдання національної політики в Україні?

Завдання 11.

Прочитайте та наведіть приклад конкретного політичного конфлікту, спробувавши з’ясувати, в чому полягають його можливі позитивні наслідки.

ДОЙЧ М. РОЗВ’ЯЗАННЯ КОНФЛІКТУ ФУНКЦІЇ КОНФЛІКТУ

[...] Провідна думка цього дослідження полягає в припущенні, що конфлікт має потенційну персональну і суспільну цінність

Конфлікт має багато позитивних функцій. Він попереджує стагнацію, стимулює інтерес і допитливість, постаючи в ролі медіатора, за допомоги якого артикуються проблеми, винаходяться шляхи розв’язання їх, слугує основою соціальних і персональних змін. Конфлікти часто є частиною процесу тестування і оцінення будь-кого і можуть бути вельми корисними для дослідника, якщо якась сторона конфлікту цілком використовує свої можливості. До того ж конфлікт чітко розводить різні групи і цим сприяє встановленню групової та персональної ідентифікації; зовнішній конфлікт часто призводить до внутрішньої згуртованості. Більше того, як вважає Козер, в «нецентралізованих групах і вільних суспільствах конфлікт, спрямований на усунення чвар між супротивниками, часто відіграє стабілізуючу та інтегративну роль. [...]

- расизм;
- етноцентризм;
- нацизм.

4. Що являє собою національне самовизначення:

- спільнота людей, що склалася на певній території і які мають спільний статус і життєві можливості;
- право кожного народу на визволення й утворення власної самостійної держави або добровільне влаштування взаємин з іншими державами на основі автономії;
- володіння етнічною групою людьми духовними та матеріальними благами.

5. Вищою формою етнічної спільності є:

- плем'я;
- нація;
- народність;
- етнос.

6. Відокремлення проживання представників окремої етнічної групи, що пояснюється відмінностями в не різницею в їх культурі, називають:

- сегрегація;
- інтеграція;
- шовінізм;
- маргіналізація.

7. Підсвідомо-негативне ставлення до чужинців називають:

- етноцентризм;
- юдофобія;
- ксенофобія;
- русофобія.

8. До принципів національної політики демократичної держави відносять:

- демократизм;
- безумовне підкорення владі;
- сприяння культурному розвитку панівної нації;
- рівність націй;
- політична активність громадян;
- взаємодовіра між націями;
- повага до традицій, звичаїв різних народів.

9. Що розуміють під терміном «етнополітика»:

- комплекс заходів державного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів громадян;
- цілеспрямована діяльність з регулювання відносин між етносами, націями і народами;
- діяльність держави та її структури, спрямована на регулювання відносин між громадянами.

10. Національний інтерес – це:

- сукупність реально вживаних форм і методів політичного панування, які визначають характер відносин між владою і народом, рівень правової захищеності особи;
- інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства загалом;
- сторони, що взаємодіють у міжнародних відносинах.

11. Національна безпека – це:

- державна політика, скерована на створення внутрішніх і міжнародних умов, сприятливих для збереження чи зміцнення життєво важливих національних цінностей;
- мотиви міжнародної діяльності держави, які пов'язуються з основними потребами її громадян та проголошуються пріоритетними цінностями, захист, збереження і примноження яких є істотними для існування даної держави;
- певний спосіб організації та здійснення державної влади, що складається під впливом історичних, географічних, соціокультурних та інших умов розвитку.

12. Національна політика України спрямована:

- примусове насадження української мови в усіх сферах суспільного життя;
- сприяння розвитку економічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінного народу;
- сприяння розвитку економічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінного народу та національних меншин;
- прагнення до повної українізації національних меншин.

13. Політика апартеїду була властива для:

- СРСР;
- Південно-Африканській Республіці до 90-х рр. XX ст.
- фашистської Німеччини;
- Камбоджі за полпотівського режиму.

14. Конфлікти між державами, окремими етносами, етнічними групами з приводу прав свої співвітчизників, здобуття етнічною групою адміністративно-територіальної автономії або незалежності це:

- міжрегіональні конфлікти;
- державні конфлікти;
- міжнаціональні конфлікти.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТЕЧІЇ ТА ДОКТРИНИ СУЧАСНОСТІ

Дана тема є однією з найбільш важливих у курсі політології. В ній розкривається суть та основні риси сучасних ідеологічних систем. Кожна з політичних доктрин не лише містить певні політичні цінності й орієнтири щодо оптимізації різних сфер суспільного життя, а й намагається пропагувати свої цілі та ідеали, вимагає цілеспрямованих дій громадян для досягнення певної мети.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Консерватизм як доктрина захисту традицій та одвічних цінностей.
2. Лібералізм: історія, сучасність.
3. Соціал-демократична доктрина розвитку суспільства.
4. Комуністична концепція суспільного устрою.
5. Політичний екстремізм.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ / ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Ідеології: трактовка в політичній науці.
2. Розвиток ліберальної ідеології: традиції та новації.
3. Особливості неоконсерватизму.
4. Ліберальні ідеї в Україні.
5. Соціал-демократія в сучасному світі: ідеологія та практика.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Анархізм*
2. *Неоконсерватизм*
3. *Неолібералізм*
4. *Тероризм*

1. сучасна політико-ідеологічна течія, що збагатилась і розвивалась в результатів суперництва з лібералізмом та сцілл-демократією.
2. комплекс ідей, принципів, норм які створюють різноманітність форм сучасної консервативної ідеології; пристосування традиційних для нього цінностей і уявлень до реалій сучасного світу.
3. суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи

здоров'я ні в чому не повинних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

4. суспільно-політична течія, що прагне до максимально можливого визволення особистості, виступає за негайне знищення всякої державної влади шляхом стихійного бунту мас і створення федерації дрібних автономних асоціацій виробників і споживачів. В сучасному світі це поняття втратило свій первісний зміст і часто вживається як синонім хаосу, безвладдя, дезорганізації.
5. політична, ідеологічна доктрина, згідно якої система капіталістичних ринкових відносин та ринкового обміну може пристосовуватися до будь-якої сфери людської діяльності і являється основою етичних норм, що регулюють поведінку людини в будь-якій ситуації.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4
<i>№ дефініції</i>				

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Ідеологія _____

Консерватизм _____

Лібералізм _____

Соціал-демократія _____

Комунізм _____

Політичний екстремізм _____

Фашизм _____

Завдання 2.

Сформулюйте основні ідеї та цінності консерватизму.

Завдання 3.

Назвіть основні положення ліберальної ідеології. Як Ви вважаєте в чому полягають її переваги?

Завдання 4.

Розкрийте зміст основних положень соціал-демократичної доктрини розвитку суспільства.

Завдання 5.

В чому полягають відмінності соціал-демократичної ідеології від комуністичної?

Завдання 6.

Які причини виникнення фашизму? Чим, на Ваш погляд, можна пояснити живучість фашистських ідей?

Завдання 7.

В чому, на Вашу думку, полягає привабливість комуністичних ідей?

Завдання 8.

Чому, на Вашу думку, ідеї лібералізму не знаходять значної підтримки в сучасному українському суспільстві?

Завдання 9.

Покажіть переваги соціально-демократичної теорії на прикладі країн світу, де мають можливість реалізуватись на практиці.

Завдання 10.

Що об'єднує та в чому полягає відмінність між правим та лівим екстремізмом?

Завдання 11.

Ознайомитесь з уривком з праці Б.Н. Чічеріна «Різноманітні види лібералізму». В чому полягають негативні риси наведених різновидів лібералізму?

Б.Н. ЧИЧЕРИН

Различные виды либерализма

Идея свободы сосредоточивает в себе все, что дает цену жизни, все, что дорого человеку. Отсюда то обаяние, которое она имеет для возвышенных душ, отсюда та неудержимая сила, с которой она охватывает в особенности молодые сердца, в которых пылает еще весь идеальный жар, отделяющий человека от земли. Глубоко несчастлив тот, чье сердце в молодости никогда не билось за свободу, кто не чувствовал в себе готовности с радостью за нее умереть. Несчастлив и тот, в ком житейская пошлость задушила это пламя, кто, становясь мужем, не сохранил уважения к мечтам своей юности. [...]

В зрелом возрасте идея свободы очищается от легкомыслия, от самонадеянного отрицания, от своеволия, не признающего над собой закона, оно сдерживается пониманием жизни, приравнивается к ее условиям, но она не исчезнет из сердца, а напротив, глубже и глубже пускает в нем корни, становясь твердым началом, которое не подлежит колебаниям и спокойно управляет жизнью человека.

Оппозиционный либерализм понимает свободу с чисто отрицательной стороны. Он отрешился от данного порядка и остался при этом отрешении. Отменить, разрешить, уничтожить - вот вся его система. Дальше он не идет, да и не имеет надобности идти. Ему верхом благополучия представляется освобождение от всяких законов, от всяких стеснений. Этот идеал, неосуществимый в настоящем, он переносит в будущее или в давно прошедшее. В сущности, это одно и то же, ибо история, в этом воззрении, является не действительным фактом, подлежащим изучению, не жизненным процессом, из которого вытек современный порядок, а воображаемым миром, в который можно вместить все, что угодно. До настоящей же истории оппозиционный либерализм не охотник. Отрицая современность, он по этому самому отрицает и то прошедшее, которое ее произвело. Он в истории видит только игру произвола, случайности, а пожалуй, и человеческое безумие. К тому же настроению, мысли принадлежит и поклонение неизведанным силам, лежащим в таинственной глубине народного духа. Чем известное начало дальше от существующего порядка, чем оно общее, неопределеннее, чем глубже скрывается во мгле туманных представлений, чем более поддается произволу фантазии, тем оно дороже для оппозиционного либерализма.

В практической жизни оппозиционный либерализм держится тех же отрицательных правил. Первое и необходимое условие - не иметь ни малейшего соприкосновения с властью, держаться как можно дальше от нее. Это не значит, однако, что следует отказываться от доходных мест и чинов. Для природы русского человека такое требование было бы слишком тяжело. Многие и многие оппозиционные либералы сидят на теплых местечках, надевают придворный мундир, делают отличную карьеру, и тем не менее считают долгом, при всяком удобном случае, бранить то правительство, которому они служат, и тот порядок, которым они наслаждаются. Но чтобы независимый человек дерзнул сказать слово в пользу власти - Боже упаси! Тут поднимется такой гвалт, что и своих не узнаешь.

Это - низкопоклонство, честолюбие, продажность. Известно, что всякий порядочный человек должен непременно стоять в оппозиции и ругаться.

Свобода не состоит в одном приобретении и расширении прав. Человек потому только имеет права, что он несет на себе обязанность, и наоборот, от него можно требовать исполнения обязанностей единственно потому, что он имеет права. Эти два начала неразрывные. Все значение человеческой личности и вытекающих из нее прав основано на том, что человек есть существо разумно-свободное, которое носит в себе сознание верховного нравственного закона и в силу свободной своей воли способно действовать по представлению долга. Абсолютное значение закона дает абсолютное значение и человеческой личности, его сознающей. Отнимите у человека это сознание - он становится наряду с животными, которые повинуются влечениям и не имеют прав. К ним можно иметь привязанность, сострадание, а не уважение, потому что в них нет бесконечного элемента, составляющего достоинство человека. [...]

- ідеологія, яка виходить із положення про те, що визначення індивідуальної свободи людини має бути основою суспільного розвитку;
- політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ.

2. «Лібералізм» у перекладі з латинської означає:

- добрий;
- вільний;
- законний.

3. До відомих представників лібералізму належать:

- Д. Локк, І. Бентам, Б. Констан;
- Е. Бернштейн, Г. Плеханов, К. Каутський;
- Е. Берк, Л. Боналд, Ф. Шатобріан.

4. Лібералізм і неоконсерватизм виступають за активне втручання в економіку?

- так;
- ні.

5. Засновником фашизму є:

- Й. Сталін;
- А. Гітлер;
- Б. Муссоліні.

6. Встановіть відповідність між політичними течіями та їх представниками:

<i>К. Поппер</i>		<i>фашизм</i>
<i>Ф. Шатобріан</i>		<i>лібералізм</i>
<i>Ф. Франко</i>		<i>консерватизм</i>

7. Термін «консерватизм» вперше використав :

- Ф. Шатобріан;
- Ж. Местр;
- Л. Бональд;
- Ф. Новаліс.

8. Оновлений, переосмислений консерватизм ХХ ст. отримав назву:

- пост консерватизм;
- протоконсерватизм;
- неоконсерватизм;
- антиконсерватизм.

9. Принциповою відмінністю неоконсерватизму порівняно із консерватизмом є :

- проголошення підприємництва без активного втручання держави;
- обстоювання традицій;
- зміна існуючого ладу радикальним, насильницьким шляхом;
- пріоритет морально-правових засад існуючого ладу.

10. За більш активне втручання держави в економічні справи виступає

- неофашизм;
- неолібералізм;
- неоконсерватизм.

11. Основоположником соціал-демократичної концепції є:

- А. Сміт;
- Ф.Енгельс;
- Е.Бернштейн;
- Є.Берк.

12. Найбільших успіхів соціал-демократи досягли в сфері:

- соціальна політики;

- зовнішня політики;
- економіки;
- Врегулювання етнічних конфліктів.

13. Політична практика, яка полягає у систематичному залякуванні, провокації, дестабілізації суспільства насильством, має назву:

- фашизм;
- анархізм;
- анархо-синдикалізм;
- тероризм.

14. Життєдіяльність певних політичних сил, які об'єднані в організаційні структури і мають певну систему політичних поглядів, називають:

- суспільно-політичний процес;
- суспільно-політична течія;
- суспільно-політична доктрина.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА

З цієї теми передбачено лише семінарське заняття. Вивчення матеріалу пропонуємо проводити за наступним планом.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Міжнародні відносини: головні принципи, особливості.
2. Зовнішня політика та її роль у житті суспільства.
3. Особливості міжнародної ситуації на сучасному етапі.
4. Україна на міжнародній арені. Зовнішня політика незалежної України.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ І ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Україна як суб'єкт міжнародних відносин.
2. Роль міжнародних організацій у забезпеченні миру та стабільності в світі.
3. Міжнародні фінансові організації: принципи діяльності, особливості функціонування.
4. Військово-політичні блоки та їх вплив на світову політику.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Міжнародна організація*
2. *Міжнародне право*
3. *Міжнародні відносини*
4. *Зовнішня політика держави*
5. *Політична глобалістика*

1. об'єднання трьох або більше незалежних держав, їхніх урядів, інших міжурядових організацій, спрямоване на вирішення певних спільних питань чи організації проектів. Уряди діють від імені своєї держави і представляють її інтереси, дотримуючись поваги її суверенітету.
2. система юридичних принципів і норм договірної і звичаєвого характеру, які виникають у результаті погодження між державою та іншими суб'єктами міжнародного співтовариства і регулює відносини з метою мирного співіснування.
3. система міждержавних взаємодій, суб'єктами яких є держави і міждержавні та неурядові організації, приватні особи. Розрізняють: військово-політичні, економічні, екологічні, гуманітарні та інші проблеми світового співтовариства.
4. сукупність стосунків держави з іншими державами світу та міжнародними організаціями.
5. галузь наукових досліджень, спрямованих на виявлення сутності, тенденцій і причин процесів політичної глобалізації, пошук шляхів утвердження позитивних та подолання негативних наслідків цих процесів.

- б. комплексна наукова дисципліна, що вивчає загальні об'єктивні закономірності політичного розвитку людства і моделі керованої світової системи в епоху антропогенно перевантаженої Землі.

<i>№ терміну</i>	1	2	3	4	5
<i>№ дефініції</i>					

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Світовий політичний процес _____

Глобалізація _____

Європейська інтеграція _____

Міжнародна політика _____

Міжнародна криза _____

Міжнародна безпека _____

Міжнародний інтерес _____

Завдання 3.

На яких правових засадах ґрунтується міжнародна політика України? Які її основні принципи?

Завдання 4.

Вкажіть, хто може виступати в якості суб'єктів міжнародних відносин?

Завдання 5.

Назвіть та розкрийте суть основних принципів міжнародних відносин.

Завдання 6.

В політичній науці поширена точка зору, згідно з якою зовнішня політика держави є квінтесенцією, відображенням внутрішньої політики. Якою мірою внутрішньополітична ситуація в Україні впливає на зовнішню політику держави?

Завдання 7.

Назвіть та охарактеризуйте основні глобальні проблеми сучасності.

Завдання 8.

Проаналізуйте геополітичний статус України та сформулюйте головні пріоритети та завдання України у міжнародних відносинах.

Завдання 9.

Які Вам відомі форми політичного насилля? Чи має воно місце в сучасних міжнародних відносинах? Відповідь проілюструйте прикладами.

Завдання 10.

Проясніть феномен антиглобалізму. Які причини його виникнення ?

Завдання 11.

Ознайомтесь з статтею С. Хантінгтона «Зіткнення цивілізацій». Висловіть свою власну думку з приводу сучасної геополітичної ситуації. Яким чином, на Вашу думку, можна зменшити напруженість в сучасних міжнародних відносинах?

С. ХАНТИНГТОН СТОЛКНОВЕНИЕ ЦИВИЛИЗАЦИЙ

Модель грядущего конфликта

Грядущий конфликт между цивилизациями — завершающая фаза эволюции глобальных конфликтов в современном мире. На протяжении полутора веков после Вестфальского мира, оформившего современную международную систему, в западном ареале конфликты разворачивались главным образом между государями — королями, императорами, абсолютными и конституционными монархами, стремившимися расширить свой бюрократический аппарат, увеличить армии, укрепить экономическую мощь, а главное — присоединить новые земли к своим владениям. Этот процесс породил нации-государства, и, начиная с Великой Французской революции, основные линии конфликтов стали пролегать не столько между правителями, сколько между нациями. В 1793 г., говоря словами Р.Р. Палмера, «войны между королями прекратились, и

начались войны между народами». Данная модель сохранялась в течение всего XIX в. Конец ей положила Первая мировая война. А затем, в результате русской революции и ответной реакции на нее, конфликт наций уступил место конфликту идеологий. Сторонами такого конфликта были вначале коммунизм, нацизм и либеральная демократия, а затем — коммунизм и либеральная демократия. Во время холодной войны этот конфликт воплотился в борьбу двух сверхдержав, ни одна из которых не была нацией-государством в классическом европейском смысле. Их самоидентификация формулировалась в идеологических категориях.

Почему неизбежно столкновение цивилизаций? Идентичность на уровне цивилизации будет становиться все более важной, и облик мира будет в значительной мере формироваться в ходе взаимодействия семи-восьми крупных цивилизаций. К ним относятся западная, конфуцианская, японская, исламская, индуистская, православно-славянская, латиноамериканская и, возможно, африканская цивилизации. Самые значительные конфликты будущего развернутся вдоль линий разлома между цивилизациями [...].

В классовых и идеологических конфликтах ключевым был вопрос: «На чьей ты стороне?» И человек мог выбирать — на чьей он стороне, а также менять раз избранные позиции. В конфликте же цивилизаций вопрос ставится иначе: «Кто ты такой?» Речь идет о том, что дано и не подлежит изменениям. И, как мы знаем из опыта Боснии, Кавказа, Судана, дав неподходящий ответ на этот вопрос, можно немедленно получить пулю в лоб. Религия разделяет людей еще более резко, чем этническая принадлежность. Человек может быть полуфранцузом и полуарабом, и даже гражданином обеих этих стран. Куда сложнее быть полукатоликом и полумусульманином.

Таким образом, конфликт цивилизаций разворачивается на двух уровнях. На микроуровне группы, обитающие вдоль линий разлома между цивилизациями, ведут борьбу, зачастую кровопролитную, за земли и власть друг над другом. На макроуровне страны, относящиеся к разным цивилизациям, соперничают из-за влияния в военной и экономической сфере, борются за контроль над международными организациями и третьими странами, стараясь утвердить собственные политические и религиозные ценности.

Группы или страны, принадлежащие к одной цивилизации, оказавшись вовлеченными в войну с людьми другой цивилизации, естественно пытаются заручиться поддержкой представителей своей цивилизации. По окончании холодной войны складывается новый мировой порядок, и по мере его формирования, принадлежность к одной цивилизации или, как выразился Х.Д.С. Гринвэй, «синдром братских стран» приходит на смену политической идеологии и традиционным соображениям поддержания баланса сил в качестве основного принципа сотрудничества и коалиций. О постепенном возникновении этого синдрома свидетельствуют все конфликты последнего времени — в Персидском заливе, на Кавказе, в Боснии. Правда, ни один из этих конфликтов не был полномасштабной войной между цивилизациями, но каждый включал в себя элементы внутренней консолидации цивилизаций. По мере развития конфликтов этот фактор, похоже, приобретает все большее значение. Его нынешняя, роль — предвестник грядущего.

Конфликты и насилие возможны и между странами, принадлежащими к одной цивилизации, а также внутри этих стран. Но они, как правило, не столь интенсивны и всеобъемлющи, как конфликты между цивилизациями. Принадлежность к одной цивилизации снижает вероятность насилия в тех случаях, когда, не будь этого обстоятельства, до него бы непременно дошло дело. В 1991-1992 гг. многие были обеспокоены возможностью военного столкновения между Россией и Украиной из-за спорных территорий — в первую очередь Крыма, — а также Черноморского флота, ядерных арсеналов и экономических проблем. Но если принадлежность к одной цивилизации что-то значит, вероятность вооруженного конфликта между Россией и Украиной не очень велика. Это два славянских, по большей части православных народа, на протяжении столетий имевших тесные связи. [...]

До сих пор сплочение цивилизаций принимало ограниченные формы, но процесс развивается, и у него есть значительный потенциал на будущее. По мере продолжения конфликтов в Персидском заливе, на Кавказе и в Боснии, позиции разных стран и расхождения между ними все больше определялись цивилизационной принадлежностью. Политические деятели популистского толка, религиозные лидеры и средства массовой информации обрели в этом

мощное орудие, обеспечивающее им поддержку широких масс населения и позволяющее оказывать давление на колеблющиеся правительства. В ближайшем будущем наибольшую угрозу перерастания в крупномасштабные войны будут нести в себе те локальные конфликты, которые, подобно конфликтам в Боснии и на Кавказе, завязались вдоль линий разлома между цивилизациями. Следующая мировая война, если она разразится, будет войной между цивилизациями.

Запад против остального мира. По отношению к другим цивилизациям Запад находится сейчас на вершине своего могущества. Вторая сверхдержава — в прошлом его оппонент, исчезла с политической карты мира. Военный конфликт между западными странами немыслим, военная мощь Запада не имеет равных. Если не считать Японии, у Запада нет экономических соперников. Он главенствует в политической сфере, в сфере безопасности, а совместно с Японией — в сфере экономики. Мировые политические проблемы и проблемы безопасности эффективно разрешаются под руководством США, Великобритании и Франции, мировые экономические проблемы — под руководством США, Германии и Японии. Все эти страны имеют самые тесные отношения друг с другом, не допуская в свой круг страны поменьше, почти все страны незападного мира. Решения, принятые Советом Безопасности ООН или Международным валютным фондом и отражающие интересы Запада, подаются мировой общественности как соответствующие насущным нуждам мирового сообщества. Само выражение «мировое сообщество» превратилось в эвфемизм, заменивший выражение «свободный мир». Оно призвано придать общемировую легитимность действиям, отражающим интересы США и других западных стран. При посредстве МВФ и других международных экономических организаций Запад реализует свои экономические интересы и навязывает другим странам экономическую политику по собственному усмотрению. [...]

Запад доминирует в Совете Безопасности ООН, и его решения, лишь иногда смягчаемые вето со стороны Китая, обеспечили Западу законные основания для использования силы от имени ООН с тем, чтобы изгнать Ирак из Кувейта и уничтожить сложные виды его вооружений, а также способность производить такого рода вооружения. [...] По сути дела, Запад использует международные организации, военную мощь и финансовые ресурсы для того, чтобы править миром, утверждая свое превосходство, защищая западные интересы и утверждая западные политические и экономические ценности. Так, по крайней мере, видят сегодняшний мир незападные страны, и в их взгляде есть значительная доля истины. Различия в масштабах власти и борьба за военную, экономическую и политическую власть являются, таким образом, одним из источников конфликта между Западом и другими цивилизациями.

Судя по всему, центральной осью мировой политики в будущем станет конфликт между «Западом и остальным миром», как выразился К. Махбубани, и реакция незападных цивилизаций на западную мощь и ценности. Такого рода реакция, как правило, принимает одну из трех форм, или же их сочетание.

Конфуцианско-исламский блок. Препятствия, встающие на пути присоединения незападных стран к Западу, варьируются по степени глубины и сложности. Для стран Латинской Америки и Восточной Европы они не столь уж велики. Для православных стран бывшего Советского Союза — гораздо значительнее. Но самые серьезные препятствия встают перед мусульманскими, конфуцианскими, индуистскими и буддистскими народами. Японии удалось добиться единственной в своем роде позиции ассоциированного члена западного мира: в каких-то отношениях она входит в число западных стран, но несомненно отличается от них по своим важнейшим измерениям. Те страны, которые по соображениям культуры или власти не хотят или не могут присоединиться к Западу, конкурируют с ним, наращивая собственную экономическую, военную и политическую мощь. Они добиваются этого и за счет внутреннего развития, и за счет сотрудничества с другими незападными странами. Самый известный пример такого сотрудничества — конфуцианско-исламский блок, сложившийся как вызов западным интересам, ценностям и мощи. [...]

Конфликт между Западом и конфуцианско-исламскими государствами в значительной мере (хотя и не исключительно) сосредоточен вокруг проблем ядерного, химического и биологического оружия, баллистических ракет и других сложных средств доставки такого оружия, а также систем

управления, слежения и иных электронных средств поражения целей. Запад провозглашает принцип нераспространения как всеобщую и обязательную норму, а договоры о нераспространении и контроль — как средство реализации этой нормы. Предусмотрена система разнообразных санкций против тех, кто способствует распространению современных видов оружия, и привилегий тем, кто соблюдает принцип нераспространения. Естественно, что основное внимание уделяется странам, которые настроены враждебно по отношению к Западу или склонны к этому потенциально. Со своей стороны незападные страны отстаивают свое право приобретать, производить и размещать любое оружие, которое они считают необходимым для собственной безопасности. [...]

Важную роль в создании антизападного военного потенциала играет расширение военной мощи Китая и его способности наращивать ее и в дальнейшем. Благодаря успешному экономическому развитию Китай постоянно увеличивает военные расходы и энергично модернизирует свою армию.[...] Военная мощь Китая и его притязания на господство в Южно-Китайском море порождают гонку вооружений в Юго-Восточной Азии. Китай выступает в роли крупного экспортера оружия и военных технологий.

Таким образом, сложился конфуцианско-исламский военный блок. Его цель — содействовать своим членам в приобретении оружия и военных технологий, необходимых для создания противовеса военной мощи Запада. Будет ли он долговечным — неизвестно. Но на сегодня, это, как выразился Д. Маккерди, — «союз изменников, возглавляемый распространителями ядерного оружия и их сторонниками». Между исламско-конфуцианскими странами и Западом разворачивается новый виток гонки вооружений. На предыдущем этапе каждая сторона разрабатывала и производила оружие с целью добиться равновесия или превосходства над другой стороной. Сейчас же одна сторона разрабатывает и производит новые виды оружия, а другая пытается ограничить и предотвратить такое наращивание вооружений, одновременно сокращая собственный военный потенциал.

Западная цивилизация является одновременно и западной, и современной. Незападные цивилизации попытались стать современными, не становясь западными. Но до сих пор лишь Японии удалось добиться в этом полного успеха. Незападные цивилизации и впредь не оставят своих попыток обрести богатство, технологию, квалификацию, оборудование, вооружение — все то, что входит в понятие «быть современным». Но в то же время они постараются сочетать модернизацию со своими традиционными ценностями и культурой. Их экономическая и военная мощь будет возрастать, отставание от Запада сокращаться. Западу все больше и больше придется считаться с этими цивилизациями, близкими по своей мощи, но весьма отличными по своим ценностям и интересам. Это потребует поддержания его потенциала на уровне, который будет обеспечивать защиту интересов Запада в отношениях с другими цивилизациями. Но от Запада потребуется и более глубокое понимание фундаментальных религиозных и философских основ этих цивилизаций. Он должен будет понять, как люди этих цивилизаций представляют себе собственные интересы. Необходимо будет найти элементы сходства между западной и другими цивилизациями. Ибо в обозримом будущем не сложится единой универсальной цивилизации. Напротив, мир будет состоять из непохожих друг на друга цивилизаций, и каждой из них придется учиться сосуществовать со всеми остальными.

Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. 1994. № 1. С. 33—48.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

- 1. Що розуміють під поняттям «зовнішня політика держави» ?**
 - *це форма суспільної діяльності, спрямована на здобуття, використання, збереження або повалення політичної влади, реалізацію інтересів особи, соціальних груп на різних рівнях інститутів політичної системи;*
 - *здатність суспільних груп та індивідів, які їх представляють, впроваджувати у суспільне життя рішення, що виражають їхню волю;*
 - *комплекс дій певної держави, спрямованих на встановлення і підтримку стосунків з іншими державами та міжнародним співтовариством загалом, захист власних національних інтересів та поширення впливу на інших суб'єктів міжнародних відносин.*
- 2. Головною метою зовнішньої політики України є :**
 - *зміцнення воєнної могутності держави;*
 - *залучення іноземних інвестицій;*
 - *поєднання відстоювання національних інтересів України на міжнародній арені;*
- 3. Назвіть суб'єкти міжнародних відносин:**
 - *держави;*
 - *фізичні особи (правоспроможні та дієспроможні індивіди), котрі виступають від свого імені (тобто не є представниками будь-яких фірм чи організацій);*
 - *міжнародні організації.*
- 4. Основними формами міжнародних економічних відносин, через які здійснюється функціонування системи світового господарства, є:**
 - *міжнародна торгівля товарами;*
 - *міжнародна торгівля послугами;*
 - *міжнародна міграція робочої сили;*
 - *міжнародні кредитні відносини;*
 - *міжнародні науково-технічні відносини;*
- 5. За яким критерієм виділяють міжнародні економічні відносини?**
 - *за сферою суспільного життя;*

- за суб'єктами взаємодії;
 - за ступенем розвитку.
- 6. До рівнів , на яких здійснюються міжнародні відносини, не включається:**
- глобальний рівень;
 - регіональний рівень;
 - державний.
- 7. Міжнародна криза – це:**
- стан відносин між державами і народами, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства;
 - здійснення владними структурами регулюючої діяльності стосовно суспільних груп, політичної системи, інших сфер суспільного життя;
 - конфліктна ситуація, в якій задіяні життєво важливі інтереси суб'єктів міжнародної політики, події розвиваються швидко і непередбачувано, сторони мають обмежений час для прийняття рішень;
- 8. Відмітьте ті міжнародні організації, членом яких є Україна:**
- Співдружність Незалежних Держав (СНД)
 - Рада Європи (РЕ)
 - Організація Об'єднаних Націй (ООН)
 - Європейський Союз
 - Міжнародна морська організація (ІМО)
 - НАТО
 - Міжнародний валютний фонд (МВФ)
- 9. Офіційною датою заснування ООН є:**
- 24 жовтня 1945р.;
 - 26 червня 1945р.;
 - 4 листопада 1946р.;
 - 2 вересня 1945р.
- 10. Які основні тенденції розвитку сучасних міжнародних відносин:**
- демократизація і гуманізація світової політики;
 - урізноманітнення видів міжнародних відносин;
 - перехід до конфронтації та суперництва;
 - ідеологізація міжнародних відносин.
- 11. До нейтральних країн, що проголосили себе без'ядерними і не входять до жодного військового політичного блоку, не належать:**
- Фінляндія;
 - Данія;
 - Швеція;
 - Україна.
- 12. Міжнародна політика має здійснюватись на принципах:**
- повага державного суверенітету;
 - рівноправ'я;
 - сильнішому все дозволено;
 - вирішення власних проблем за рахунок інших;
 - невтручання у внутрішні справи інших держав.
- 13. До організаційної структури ООН не належить:**
- ЮНЕСКО
 - ОПЕК
 - ЮНІДО
 - МАГАТЕ.

- 14. Здійснюючи зовнішню політику, держава прагне до експансії, намагається розв'язати свої внутрішні проблеми за рахунок інших держав. Про який вид зовнішньої політики йдеться?**
- *про агресивну політику;*
 - *про активну політику;*
 - *про пасивну політику;*
 - *про консервативну політику.*
- 15. Здійснюючи зовнішню політику, колись „велика” держава докладає зусиль, щоб зберегти свої впливи на міжнародній арені, не відступає від раніше досягнутого балансу між внутрішньою та зовнішньою політикою. Про який вид зовнішньої політики держави йдеться?**
- *про агресивну політику;*
 - *про активну політику;*
 - *про пасивну політику;*
 - *про консервативну політику.*
- 16. Здійснюючи зовнішню політику, держава (що зазвичай є слабкою в економічному, політичному або військовому відношенні) намагається пристосуватися до міжнародного середовища, перевести свою діяльність на позиції інших держав. Про який вид зовнішньої політики держави йдеться?**
- *про агресивну політику;*
 - *про активну політику;*
 - *про пасивну політику;*
 - *про консервативну політику.*
- 17. Здійснюючи зовнішню політику, держава шукає балансу між внутрішньою та зовнішньою діяльністю держави, намагається бути успішним суб'єктом міжнародних відносин. Про який вид зовнішньої політики держави йдеться?**
- *про агресивну політику;*
 - *про активну політику;*
 - *про пасивну політику;*
 - *про консервативну політику.*

ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ

Дана тема повністю винесена на самостійне вивчення студентами. Засвоєння матеріалу пропонуємо здійснити за **наступним планом**:

1. Політичний менеджмент як інструмент управління політичними процесами.
2. Менеджмент правлячої (урядової) команди. Основні етапи і методи прийняття політичних рішень.
3. Поняття політичного маркетингу. Особливості функціонування ринку влади в суспільстві.
4. Політичне рекламування: етапи, функції, вимоги, конструювання іміджу.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Знайдіть відповідність між термінами та дефініціями (з одним терміном можуть бути пов'язані декілька дефініцій):

1. *Політична реклама*
2. *Політичний імідж*
3. *Менеджмент владної команди*
4. *Політичне рішення*
5. *Політичні технології*

1. будь-яка реклама як система методів психологічної дії на масову аудиторію з метою управління їх політичною поведінкою, направлена на зміну або закріплення тих або інших політичних переконань.
2. образ, що цілеспрямовано формується й покликаний справити емоційно-психологічний вплив на певних осіб з метою популяризації, політичної реклами і т. ін. Населення формує своє уявлення про політика не на підставі безпосередніх контактів, як при звичайному знайомстві, а на основі його символічних уявлень в межах суспільних комунікацій.
3. комплекс норм, правил та управлінських переконань, що визначають головні принципи функціонування владної групи.
4. свідомий вибір одного з не менше як двох можливих варіантів політичної дії.
5. сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату.
6. застосування об'єктивних законів політики, матеріалізація абстракцій політичної науки в конкретні рішення, документи, нормативи, розпорядження.

№ терміну	1	2	3	4	5
№ дефініції					

Завдання 2.

Дайте визначення понять. Запишіть їх.

Політичний маркетинг _____

Політичний менеджмент _____

Політичний ринок _____

Виборча інженерія _____

Політична команда _____

Завдання 3.

Назвіть функції політичного менеджменту. Розкрийте їх зміст.

Завдання 4.

За допомогою яких засобів та методів здійснюється вивчення політичного ринку?

Завдання 5.

Визначте головні передумови ефективності діяльної владної команди.

Завдання 6.

Назвіть основні виборчі технології, що застосовувались в Україні під час виборчих кампаній.

Завдання 7.

Які способи формування іміджу політичного лідера, на Ваш погляд, є конструктивними? Доведіть це.

Завдання 8.

Що таке маніпулювання суспільною свідомістю? Як воно використовується політичними гравцями?

Завдання 9.

Чи повинні існувати межі допустимого у створенні негативного іміджу суперника під час виборчої кампанії? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 10.

Чи погоджуєтесь Ви з твердженням: «Не завжди команда, що провела вдалу виборчу кампанію, стає ефективною владною командою»? Доведіть свою думку.

Завдання 11.

Чим принципово відрізняється політична реклама від економічної, комерційної, соціальної?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

1. Політичний маркетинг це....

- механізм управління та планового регулювання.
- політична діяльність, спрямована на завоювання та утримання контролю над ринком влади.
- діяльність спрямована на створення, підтримання чи зміну поведінки людей щодо конкретних політичних лідерів, організацій, ідей громадського значення.

2. Виділіть найважливіші види та невід'ємні складові політичного маркетингу:

- дослідження політичного ринку
- виборча інженерія
- референдум
- політичне рекламування
- боротьба за політичну владу

3. Вивченням проблем формування та створення у суспільній свідомості образів суспільних інститутів та окремих політичних лідерів займається:

- соціологія;
- крталогія;
- іміджологія;
- психологія.

4. До основних підходів формування іміджу не належить:

- функціональний;
- Контекстний;
- Поточний;
- Порівняльний.

5. Про який імідж іде мова, якщо кандидат подається як політик рішучий і послідовний, здатний узяти відповідальність на себе?

- «культурна людина»
- «гарний сім'янин»
- «справжній лідер»
- «людина з народу»

6. Який зміст ми вкладаємо в поняття «іміджологія»?

- розроблення форм і методів використання засобів масової інформації на користь створеного іміджу кандидата
- вивчає проблеми формування й створення в суспільній свідомості образів суспільних інститутів та окремих політичних лідерів, виробляє сукупність прийомів, технологій і засобів формування в суспільній свідомості відповідних образів реальних суб'єктів політики.
- вивчення ідеологічних та соціопсихологічних настанов громадян щодо іміджу «ідеального» політичного діяча, інституту на певному етапі суспільної свідомості.

7. Як соціально-економічне вчення менеджмент виник:

- в XX ст.
- в XIX ст..
- в XXI ст..

8. Раціоналістичний напрямок менеджменту започаткував...

- Д.Макгрегор
- Ф. Мейо
- Ф. Тейлор

9. Яка управлінська функція формує цілі об'єкта управління та шляхи їхнього досягнення?

- контроль
- організація
- планування
- мотивація.

10. До основних методів виборчої інженерії не відноситься:

- зміна виборчих процедур;
- маніпулювання кордонами виборчих округів;
- стимулювання та переміщення виборців з одних виборчих округів до інших;
- інтерв'ю та анкетне опитування;
- добір лояльного до правлячої еліти складу виборчих комісій.

11. Сучасна політологія виокремлює такі види політичного менеджменту:

- менеджмент виборчої кампанії
- менеджмент опозиції
- менеджмент владної команди
- адміністративний менеджмент

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ТА ДОДАТКОВОЇ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Бебик, В.М. Політологія : наука і навчальна дисципліна : підручник / В.М. Бебик . – К. : Каравела, 2009 . – 496 с.
2. Брегеда А.Ю. Основи політології: Навч. посібник. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 312 с.
3. Гелей, С.Д. Політологія: навч. посібник / С.Д. Гелей, С.М. Рутар . – 7-ме вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008 . – 415 с.
4. Горлач, М.І. Політологія : наука про політику : підручник / М.І. Горлач, В.Г. Кремень . – К. : Центр навч. л-ри, 2009 . – 840 с.
5. Лазоренко О.В., Лазоренко О.О. Теорія політології: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1996. – 179 с.
6. Матвеев С.А. и др. Политология: Учебное пособие. – Харьков: Одиссей, 2008. – 304 с.
7. Мирончук В.Д., Храмов В.О. Основы политологии: Курс лекций. – К.: МАУП, 2000. – 296 с.
8. Основи політичної науки: Курс лекцій за ред. Б.Кухти. – Львів, 1997. – Ч.І. – 288 с., Ч. II – 336 с.
9. Основи політології: Навчальний посібник / Керівник авт. кол. Ф.М. Кирилук. – К.: Либідь, 1995. – 336 с.
10. Погорілий, Д.Є. Політологія: кредитно-модульний курс : навч. посібник / Д.Є. Погорілий . – К. : Центр учб. л-ри : Інкос, 2008 . – 432 с.
11. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України. Друге вид., доп. – Львів: «Новий Світ-2000», «Альтаїр-2002», 2003. – 172 с.
12. Піча, В.М. Політологія [Текст] : підручник / В.М. Піча, Н.М. Хома . – 5-те вид., випр. і доп. – Львів : Магнолія Плюс, 2009 . – 304 с. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Підручник для студентів вищих закладів освіти. – Львів: «Магнолія Плюс», 2004. – 476 с.
13. Політологія / За ред. О.І. Семківа. – 2-е вид., зі змінами. – Львів: Світ, 1994. – 592 с.
14. Політологія: Навч. посіб. – 7-ме вид., перероб. і доп. Рекомендовано МОН / Гелей С.Д., Рутар С.М. – К., 2008. – 415 с.
15. Політологія: Навч. посібник / За ред. Примуш М. – К.: Професіонал, 2004. – 320 с.
16. Політологія: наука про політику: Підручник / За ред. В.Г. Кременя, М.І. Горлача. – 4-е вид., випр. та доп. – Харків: Єдінорог, 2002. – 640 с.
17. Політологія: Підручник / За ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К.: Вища школа, 1998. – 415 с.
18. Політологія: Підручник / За ред. Колодій А. – К.: Ельга, К.: Нікоцентр, 2000. – 584 с.
19. Політологія: Посібник для студентів вузів / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К.: Академія, 2003. – 528 с.
20. Шляхтун, П.П. Політологія: історія та теорія: підручник / П.П. Шляхтун . – К. : Центр учб. л-ри, 2010 . – 470 с.
21. Юрий М.Ф. Політологія. – К.: Дакор, КНТ, 2005. – 416 с.

Додаткова

22. Амелин В.Н. Власть как общественное явление // Социально-политические науки. – 1991. – № 2. – С. 10–15.

23. Антипова Т.Р. Социальная дифференциация общества и интересов // Социс. – 1997. – № 8. – С. 60–68.
24. Базовкин Е., Кремень В. Партії та громадські об'єднання України. – К., 1994. – 65 с.
25. Баран В. Теорія тоталітаризму: генеза і сутність // Сучасність. – 1996. – № 8. – С. 13–16.
26. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К.: МАУП, 2000. – 383 с.
27. Беляева А.А. В поисках среднего класса // Социс. – 1999. – № 7. – С. 30–37.
28. Бергер А.А. Политическая мысль древнегреческой демократии. – М., 1966. – 112 с.
29. Білоус А. Політичні об'єднання України. – К., 1993. – 108 с.
30. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997. – 200 с.
31. Василенко И.А. Политическая глобалистика: Учебное пособие. – М.: «Логос», 2000. – 360с.
32. Видоевич З. Социальные конфликты в трансформирующихся обществах // Социс. – 1997. – № 12. – С. 121–124.
33. Георгіца А. Конституційно-правові інститути зарубіжних країн. – Чернівці, 1994. – 175 с.
34. Голенкова З.Т. и др. Британские социологи о современном среднем классе // Социс. – 1996. – № 10. – С. 145–152.
35. Громадські об'єднання в Україні: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / За ред. В.М. Бесчастного. – К., 2007. 415 с.
36. Даль Р. О демократии / Под ред. О.А. Лякринского. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 208 с.
37. Дергачев В. Геополитика: Уч. пособ. – К., 2000. – 448 с.
38. Жиро, Томаш. Политология: пер. с польск. / Томаш Жиро . – Х. : Гуманитарный Центр, 2006. – 428 с.
39. Загладин Н. Тоталитаризм и демократия: конфликт века // Кентавр. – 1992. – № 5. – С. 5–8.
40. Захарченко М., Погорілий О. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К., 1993. – 336 с.
41. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К., 1996. – 420 с.
42. Зуев В.И. Власть в системе политических категорий // Государство и право. – 1992. – № 5. – С. 90–96.
43. Історія держави і права України: Курс лекцій / За ред. В.Г. Гончаренка. – К., 1996. – 288 с.
44. Коментар до Конституції України. – К., 1996. – 376 с.
45. Конституція України. Основний Закон. – К., 1996. – 56 с.
46. Кравченко Ю., Чечель В. Легітимність політичної влади і можливість її досягнення // Політологічні читання. – 1993. – № 2. – С. 41–58.
47. Красиков Б.И. Теория власти и властных отношений // Социально-политический журнал. – 1994. – 3–6. – С. 104–109.
48. Кремень В.Г. та інші. Україна: шлях до себе // Проблеми суспільної трансформації: Навчальний посібник. – К.: Друк, 1998. – 446 с.
49. Кухта Б. З історії української політичної думки. – К., 1994. – 256 с.
50. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. – Львів, 1996. – 175 с.
51. Міжнародні організації: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. Рекомендовано МОН / За ред. О.С. Кучика. – К., 2007. – 749 с.
52. Общественное мнение и власть: механизм взаимодействия. – К.: Наукова думка, 1993. – 136 с.
53. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. Рекомендовано МОН / Філонов О.В., Суботін В.М. – К., 2008. – 215 с.

54. Політико-правові системи світу: Навч. посіб. / Гелей С.Д., Рутар С.М. – К., 2006. – 668 с.
55. Політичні партії України / За ред. В. Якушика. – К., 1996. – 331 с.
56. Политология: Словарь-справочник / М. Василик, М. Вершинин, М. Козырева и др. – М.: Гардарики, 2000. – 328 с.
57. Политология посткоммунизму: Политический анализ посткоммунистических обществ. – К.: Политическая думка, 1995. – 368 с.
58. Проценко О., Чепинога В. Походження свободи / Осмислення витоків та розвитку концепцій громадянського суспільства. – К., 1996. – 179 с.
59. Ребкало В.А. та інш. Етнонаціональні процеси в сучасній Україні. – К., 1996. – 198 с.
60. Рябов С. Политологическая теория державы. – К. 1996. – 240 с.
61. Рябов С.Г., Томенко М.В. Основы теории политики: Навч. посібник. – К.: Тандем, 1996. – 192 с.
62. Сергиенко П.А. Массовое политическое сознание: проблемы формирования и развития. – К.: Либідь, 1991. – 176 с.
63. Скиба В.Й. та ін. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки / Скиба В.Й., Горбатенко В.П., Туренко В.В. – К.: Основи, 1996. – 717 с.
64. Соціологічна думка України. Навчальний посібник. / М.В. Захарченко, В.Ф. Бурлачук, М.О. Молчанов та інш. – К., 1996. – 424 с.
65. Українська політологія: витоки і еволюція. / За ред. Ф.Кирилюка. – К., 1995. – 312 с.
66. Фесенко В.В. Политическая элита Украины // Полис. – 1999. – № 6. – С. 35–39.
67. Хейвуд, Эндрю. Политология : Учебник / Эндрю Хейвуд . – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005 . – 544 с.
68. Холод В.В. Політологія: Навч. посібник. – Суми: Університетська книга, 2001. – 407 с.
69. Кто є хто в європейській та американській політичній науці: Малий політичний словник. – Львів, 1997. – 287 с.
70. Чешко С.В. Человек и этничность // Этнологическое обозрение. – 1994. – № 6. – С. 64–68.
71. Шаповал В.М. Державний лад країн світу. – К.: Український Центр Правничих Студій, 1999. – 320 с.
72. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.
73. Шинкарук В.І. Громадянське суспільство, демократія, ідеологія // Розбудова держави. – 1993. – № 5. – С. 23–28.
74. Якушик В.М. Різновиди політичних режимів // Віче. – 1995. – № 9. – С. 18–25.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА 1

Теоретичні питання

1. Політика як суспільне явище. Суб'єкти політики.
2. Об'єкт та предмет політології. Основні питання, що нею вивчаються.
3. Виникнення та розвиток уявлень про політику в Стародавні часи.
4. Політична думка епохи Середньовіччя. Політичні погляди Н. Макіавеллі.
5. Основні концепції у світовій політичній думці XVII–XVIII ст.
6. Розвиток світової політичної думки в XIX ст.
7. Розвиток політології як самостійної науки в XX ст.
8. Політична думка за часів Київської Русі та Польсько-Литовської держави.
9. Українська політична думка XVII–XVIII ст.
10. Українське національне відродження та розвиток політичної думки в XIX ст.
М. Костомаров та М. Драгоманов – фундатори політичної науки в Україні.
11. Сутність політичної влади. Ресурси влади, типи її легітимності.
12. Політична система суспільства: сутність, структура, функції.
13. Типологія політичних систем.
14. Держава – основний інститут політичної системи суспільства, її ознаки та особливості.
15. Функції та структура держави.
16. Форми державного правління та державного устрою.
17. «Політичний режим» як категорія політології.
18. Характерні риси тоталітарного політичного режиму.
19. Характеристика авторитарного політичного режиму.
20. Демократія як політичний режим.
21. Політичні партії у політичній системі суспільства, їх функції.
22. Типологія політичних партій.
23. Партійні системи та їх типологія.
24. Роль громадських організацій у політичному житті суспільства.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА 2

Теоретичні питання

1. Сутність поняття «громадянське суспільство». Умови функціонування громадянського суспільства.
2. Політична поведінка особи.
3. Сутність та основні етапи політичної соціалізації особи.
4. Форми участі особи в політичному житті суспільства.
5. Політичне лідерство: суть, типологія.
6. Основні типи виборчих систем.
7. Роль великих соціальних груп у політиці.
8. Нація як суб'єкт політики.
9. Сутність та основні рівні політичної свідомості.
10. Політична культура та її функції в суспільстві.
11. Консерватизм та неоконсерватизм.
12. Лібералізм та неолібералізм.
13. Політична концепція соціал-демократії.
14. Політичний екстремізм.
15. Роль зовнішньої політики держави в житті суспільства.
16. Основні принципи сучасних міжнародних відносин.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ІСПИТУ)

1. Політика як суспільне явище. Суб'єкти політики.
2. Об'єкт та предмет політології. Основні питання, що нею вивчаються.
3. Методи, категорії та закономірності науки про політику.
4. Функції політології, її місце в системі суспільствознавчих наук.
5. Значення політології в умовах розбудови незалежної Української держави.
6. Виникнення уявлень про політику в Стародавні часи.
7. Політико-релігійні доктрини Середньовіччя.
8. Політичні вчення епохи Відродження. Політичні погляди Н. Макіавеллі.
9. Основні концепції в світовій політичній думці XVII–XVIII ст.
10. Розвиток світової політичної думки в XIX ст.
11. Розвиток політології як самостійної науки в XX ст.
12. Політична думка за часів Київської Русі та Польсько-Литовської держави.
13. Українська політична думка XVII–XVIII ст.
14. Українське національне відродження та розвиток політичної думки в XIX ст. М. Костомаров і М. Драгоманов – фундатори політичної науки в Україні.
15. Українська політична думка XX ст. (М. Хвильовий, Д. Донцов, В. Липинський).
16. Сутність політичної влади, її наукові концепції.
17. Суб'єкти, ресурси та засоби політичної влади, типи її легітимності.
18. Принцип поділу влади та його значення для конституційної побудови держави.
19. Політична система суспільства: сутність, структура, функції.
20. Типологія політичних систем.
21. Проблеми реформування політичної системи України.
22. Основні концептуальні підходи до проблеми походження та сутності держави.
23. Держава – основний інститут політичної системи суспільства, її особливості.
24. Структура та функції держави.
25. Форми державного правління: світовий та вітчизняний досвід.
26. Форми державного устрою.
27. Основні риси правової держави.
28. «Політичний режим» як категорія політології. Типи політичних режимів.
29. Характерні риси демократичного політичного режиму.
30. Характерні риси тоталітарного політичного режиму.
31. Авторитаризм як політичний режим.
32. Шляхи переходу від тоталітаризму й авторитаризму до демократії.
33. Політичні партії: суть, причини виникнення, основні етапи розвитку.
34. Роль політичних партій у житті суспільства, функції, що ними виконуються.
35. Типологія політичних партій.
36. Партійні системи та їх типологія.
37. Етапи становлення багатопартійності в Україні.
38. Принципи виникнення та типологія громадських організацій.

39. Масові суспільні рухи: їх ознаки та типологія.
40. Функції суспільно-політичних організацій та рухів, їх місце в політичному житті.
41. Громадянське суспільство та його основні риси.
42. Взаємовідносини держави та громадянського суспільства.
43. Виборчі системи та їх типологія.
44. Великі соціальні групи як суб'єкти політики.
45. Роль етносоціальних спільностей у політиці.
46. Політична поведінка особи.
47. Політична соціалізація особи.
48. Людина як суб'єкт політики.
49. Форми участі особи у політичному житті.
50. Політичне лідерство: сутність, типологія.
51. Поняття політичної свідомості: структура, функції.
52. Політична культура: сутність, функції, типологія.
53. Зовнішня політика та її роль в житті суспільства.
54. Основні принципи сучасних міжнародних відносин.
55. Глобальні проблеми сучасності та необхідність їх політичного розв'язання.
56. Основні напрямки зовнішньої політики України.
57. Сучасний консерватизм.
58. Лібералізм: історія, сучасність.
59. Політична концепція соціал-демократії.
60. Політичний екстремізм: характерні риси, різновиди.